

4 MAART 1970

55e JAARGANG

No. 2736

Hoger op

Laurence J. Peter, Associate Professor of Education aan de Universiteit van Californië, komt de eer toe het universele falen van de mensheid te hebben blootgelegd¹. Zijn verklaring is heel simpel: „Elke werknemer in een hiërarchie zal gewoonlijk opklimmen tot hij zijn niveau van incompetentie heeft bereikt”. Dit noemt hij het Peterprincipe, de grondslag voor een nieuwe wetenschap, de hiërarchieologie.

Kijk, zegt Peter, iedereen wil uiteindelijk wel een beetje hoger op; niemand zal weigeren een hoger ambt te aanvaarden (een enkele zonderling daargelaten). Als men in een nieuwe positie competent is, komt men in aanmerking voor weer een volgende promotie, enz. Dat betekent echter dat je uiteindelijk — als je maar tijd van leven hebt — terecht moet komen in een functie waarvoor je niet geschikt bent. Peters gevolgtrekking: „Als hij dus de tijd maar krijgt, en aangenomen dat de hiërarchie genoeg rangen telt, zal elke werknemer opklimmen naar zijn niveau van incompetentie en daar blijven. In de loop van de tijd wordt iedere plaats gewoonlijk ingenomen door een werknemer die niet voor zijn taak berekend is”.

„Waarom blijven zaken dan soms toch nog redelijk goed draaien?”, werpt een kritische lezer nu allicht tegen. Wel, zegt Peter, het is natuurlijk niet zo dat alle mensen tegelijkertijd hun incompetentieniveau bereiken, de meesten zijn er onderweg naar toe. Dus: „Het werk wordt gedaan door die werknemers, die hun niveau van incompetentie nog niet bereikt hebben”. „De boon zwelt tot hij beschimelt”, is zijn onverbidde diagnose.

Het is natuurlijk belangrijk te weten of iemand aan zijn top staat; het volgende niveau kan immers het incompetentieniveau zijn. Peter somt een aantal symptomen op, die wellicht daarvoor indicatief zijn. In de eerste plaats is er het verschijnsel van de abnormale tabulogie, de ongewone wijze van indelen van iemands bureau. Vormen daarvan zijn de uiteindelijk ongeneeslijke fonoflie, het installeren van verscheidene telefoons en intercoms, dicteerapparaten en luidsprekers. De ernstigste variant hiervan is wel de vliegende fonoflie, de gewoonte twee of meer van die toestellen tegelijk te gebruiken; andere varianten van abnormale tabulogie zijn papyrofobie en -manie, fileoflie, tabulofobia privata en tenslotte tabulatorisch gigantisme, het geobsedeerd zijn door de wens een groter

schrijfbureau te hebben dan de collega's. Een andere indicatie dat iemand zijn incompetentieniveau mogelijk kan hebben bereikt zijn o.a. nog de rigor cartis, d.i. een abnormale belangstelling voor het maken van organisatie- en produktieschema's², en de cachinatorische inertie, d.w.z. het vertellen van moppen in plaats van te werken.

Wat moet iemand doen die zijn incompetentieniveau heeft bereikt? Peters aanbeveling luidt: beslist niet de waarheid onder ogen zien, wil men gezond en gelukkig blijven. Veel beter kan hij één of enkele van de zes door Peter onderscheiden substitutietechnieken toepassen: d.w.z. niet de taken uitvoeren die zijn positie met zich meebrengt, maar deze door een andere combinatie van plichten vervangen, en wel die taken die de persoon in kwestie wél volmaakt vervult. Die zes technieken zijn achtereenvolgens: voortdurende voorbereiding, bijzaakspecialisatie, de prestatie door imago vervanging (Peters Placebo: „voor hem, die streeft naar tevredenheid over zichzelf is een ons imago evenveel waard als een pond prestatie”), de volslagen irrelevantie, de efemere administratie, en tenslotte de convergente specialisatie.

Peter doet de lezer gelukkig ook methoden aan de hand om zijn incompetentieniveau te ontgaan. Wat hij beslist niet moet doen is het botweg weigeren van promotie. Een onfeilbare methode om de allerlaatste promotie te omzeilen is de creatieve incompetentie, volgens Peter de sleutel tot gezondheid en leven. De werkwijze is: de indruk wekken dat u uw niveau van incompetentie al hebt bereikt, maar wél op een terrein dat u niet rechtstreeks belemmert in de uitvoering van de taken van uw tegenwoordige positie. Nu en dan parkeren op de gereserveerde plaats voor uw directeur is bijvoorbeeld een probaat middel.

Het is jammer én dagelijks constateerbaar dat zo weinig waarde wordt gehecht aan Peters aanprijzing: „Creatieve incompetentie is even boeiend als het traditionele opdringen naar een hogere rang!”.

dR

¹ Laurence J. Peter en Raymond Hull: „Het Peterprincipe. Waarom altijd alles verkeerd gaat”. (The Peter principle. Vert. door Wil van Gulik). A. E. Kluwer, Deventer 1969, 159 blz., f. 12,50.

² Niet om de lezer te verontrusten, maar op de redactie van „ESB” is onlangs een planningbord t.b.v. de kopijverwerking geïnstalleerd.

inhoud

Hoger op	245
Korthheidshalve	246
Prof. Dr. W. Albeda: Joegoslavisch model?	247
Mr. J. M. Drees: Het ontwerp herziening Successie- wet	248
Prof. Dr. J. Wemelsfelder: Het „nut” van de prijstheorie(1) ..	252
Dr. R. Kool: De arme boeren en de eredoctor ..	253
Mededelingen	255
Au courant	256
Geld- en kapitaalmarkt	256
Magazien	258
Boekennieuws	259

redactie

commissie van redactie: h. c. bos,
r. iwema, l. h. klaassen, h. w. lambers,
p. j. montagne, j. h. p. paelinck,
a. de wit

redacteur-secretaris: p. a. de ruiter

adjunct redacteur-secretaris:
j. van der burg

Economisch-Statistische Berichten

Uitgave van de Stichting Het Nederlands
Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016;
kopij voor de redactie:
postbus 4224. Telefoon:
(010) 14 55 11, toestel 3701. Bij
adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementprijs: f. 44,72 per jaar,
studenten f. 31,20, franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
Prijs van dit nummer: f. 1,50. Abonnementen
kunnen ingaan op elke gewenste datum,
maar slechts worden beëindigd per
ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: giro 8408; Bank Mees & Hope
NV, Rotterdam; Banque de Commerce,
Koninklijk plein 6, Brussel,
postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N.V. Kon. Ned. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141,
Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Korthheidshalve

Een eerste handreiking ter oplossing van het conflict rond de Loonwet komt van het Nederlands Katholiek Vakverbond. De Loonwet werd voor sommige Eerste-Kamerleden acceptabel gemaakt door de motie-De Gaay Fortman. Daarin werd aangedrongen op een meer algemene inkomenspolitiek. Een schets van zo'n politiek is nu ontworpen door het NKV. Daarin is ook een conjuncturele raamwet opgenomen, een soort „gereedschapskist”, die de overheid bij de hand heeft wanneer zij bij noodgevallen in de economische ontwikkeling moet ingrijpen. Zo'n raamwet zou tegemoetkomen aan een belangrijk bezwaar van de vakcentrales tegen de Loonwet, namelijk dat deze alleen de lonen, maar niet de andere inkomenscategorieën aan banden legt. De gedachte namelijk die aan het NKV-voorstel ten grondslag ligt is: vrije inkomensvorming; loopt de zaak echter macro-economisch uit de hand dan ingrijpen, maar dan ook over de gehele linie en niet opnieuw alleen de lonen als balanceerstok gebruiken. Drs. W. H. J. Reijnaerts, de ontwerper van de „schets”, wil in de raamwet bijeenbrengen de, nu over verschillende wetten verspreide, bevoegdheden van de overheid tot ingrijpen in het conjuncturele gebeuren. Daartoe rekent hij ook het begin januari jl. door minister Witteveen aan de SER om advies gezonden voorontwerp van wet, waarmee de overheid de bevoegdheid krijgt om de tarieven van de meeste belastingen met maximaal 5% te verhogen of te verlagen. Alles wat met conjunctureel ingrijpen te maken heeft zou aldus in één kader bijeen worden gebracht. Dit zou niet alleen kunnen helpen conflicten als nu rond de Loonwet te voorkomen, maar het ook mogelijk moeten maken de zozeer begeerde nauwkeurige afstelling van het conjunctuurpolitieke instrumentarium op de economische werkelijkheid te realiseren. Onder erkenning van de waarde van het verzoenend geluid dat uit deze „schets” klinkt (gezegd wordt namelijk ook dat door zo'n raamwet de weg voor het NVV en NKV zou worden vrijgemaakt om zich weer rond de tafel van het centrale overleg te scharen), dient niettemin te worden opgemerkt dat het NKV-voorstel wel wat erg vlot heenloopt over de problematiek van een werkelijk algemeen inkomensbeleid. Om nog maar helemaal niet te spreken over de ietwat naïeve vooronderstelling, dat het mogelijk zou zijn om exact het tijdstip en de mate van conjunctureel ingrijpen te bepalen, n.b. zonder dat daarbij politieke overwegingen ook maar enigszins een rol zouden meespelen. Een politiek-neutraal schakelbord, het lijkt erg „clean”, maar ook weinig realistisch. (dR)

Binnen de Universiteit van Amsterdam kwam eind 1969 een interfacultaire studie- en informatiegroep tot stand. Deze stelt zich ten doel het reeds door Gedeputeerde Staten van Noord-Holland aangenomen Streekplan voor het Noordzeekanaalgebied kritisch te doorlichten. Een uiting van het „maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef”, dat instellingen van hoger onderwijs in hun vaandel plegen te voeren, en een hoogst welkome studieuze aanvulling op het meer ludieke engagement, zoals dat o.a. tot uiting komt in het dragen van gasmaskers in de Kalverstraat. De studie- en informatiegroep heeft nu een eerste rapport uitgebracht, namelijk over de normen voor luchtverontreiniging. Daarin wordt o.a. opgemerkt dat men voor een bepaald streekplan zich niet al te veel moet richten op de huidige aanvaardbaarheidsdrempels t.a.v. luchtverontreiniging, maar dat men ervan moet uitgaan dat de „gevoeligheid” voor leefbaarheidsaspecten in de toekomst groter zal worden. Ook wordt gesteld dat luchtverontreiniging een complex geheel is en dat een getalsnorm niet alle recht kan doen aan meteorologische en geografische factoren, aan de invloed van specifieke soorten l.o.v. en aan het samenspel van deze soorten. Voorts dat reuk- en stankhinder in de huidige normen niet altijd voldoende objectiveerbaar zijn, maar dat zij er daarom niet minder hinderlijk om zijn. Kortom een rapportje van een kritische groep dat niettemin zeer genuanceerd is en alleen daarom reeds gunstig afsteekt bij de vaak ongenueanceerde geluiden van policymakers, die minder kritisch staan t.o.v. de schadelijke neveneffecten van industriële expansie. Hopelijk zien de laatsten het belang van dit soort studies in, óók zolang er nog niemand aan de gevolgen van luchtverontreiniging is gestorven. (dR)

Joegoslavisch model?

Kan men in het economisch stelsel van Joegoslavië een bruikbaar model voor een betere economische orde *hier* zien?

Kloos zegt in *Het achterste van de tong*: „Zowel naar de fundamentele democratische opbouw als naar de eigendomsverhouding binnen de onderneming zou het Joegoslavische experiment wel eens een baken kunnen zijn voor de toekomstige produktiestructuur”.

In een tijd, waarin de komende generatie niet moe wordt onvriendelijke opmerkingen te maken over onze „neo-kapitalistische” maatschappijstructuur, is het van belang bruikbare modellen voor een alternatieve maatschappelijke orde in het oog te houden. En dan heeft Joegoslavië wel enkele aantrekkelijke kanten. Het arbeiderszelfbestuur schijnt de democratische zeggenschap in het economisch leven te garanderen. Het pragmatisch accepteren van het prijsmechanisme als regelapparatuur en de nogal los opgezette planning (waarbij de som der deelplannen zelfs niet gelijk hoeft te zijn aan het nationale plan) met een niet-dwingend karakter laten ruimte voor initiatieven van onderop. De inkomensverdeling langs democratische weg binnen de onderneming lijkt de doodsteek in te houden voor het loonsysteem en een algemene winstdeling zorgt ervoor dat de rijkdommen zich niet bij weinigen ophopen. Ook de eenzijdige machtspositie der grote particuliere ondernemingen wordt zodoende vermeden. Om kort te gaan, vele vaak genoemde bezwaren van ons stelsel worden in Joegoslavië ondervangen.

Toch heb ik mijn twijfels. Het afschaffen van het loonsysteem leidt tot grote inkomensverschillen voor ver-

gelijkbare arbeid. Bedrijven kunnen eventueel concurreren ten koste van de arbeidsinkomens. Weliswaar is er een bodem in de loonmarkt, maar de bestaande verschillen in inkomens tussen hen, die in rendabele en minder rendabele bedrijven werken, kunnen sterk oplopen. Het systeem werkt thans overigens in een arbeidsmarkt, gekenmerkt door structurele werkloosheid. De landbouw, die nog zeer belangrijk is, stoot arbeidskrachten uit. De industrie kan ze niet snel opnemen. Hoe zou het systeem werken bij een tekort aan arbeidskrachten?

Voorts blijkt dat de arbeidersraden, die zich niet houden aan het winststreven, indien ze niet door de vakvereniging, de bank of de ondernemingskamers omgepraat worden, snel de correctie voelen van de markt. Zodoende is er niet zoveel ruimte om anders te werken dan in „kapitalistische” ondernemingen. Sommige arbeidersraden blijken bovendien maar al te gemakkelijk grote volmachten te geven aan directeuren, die autoritair zijn, doch hoge inkomsten beloven.

Fundamenteel vind ik de problematiek der grote, sterk gemechaniseerde ondernemingen. Gaat het aan de zeggenschap over zeer grote investeringen in handen te geven van de, door een kleine groep van arbeiders gekozen, arbeidersraad? Is in zulke gevallen het kapitaalbelang niet zo groot, dat de eigenaar (de commune of de Staat?) een steviger vinger in de pap behoort te hebben?

Dan is er het machtsvraagstuk. Is het niet wat naïef te menen, dat de werkelijke economische macht in Joegoslavië zou berusten bij de duizenden arbeiders, die de arbeidersraden kiezen?

Ik vrees, dat men dan voorbij ziet aan het feit, dat het systeem voor zijn coördinatie moeilijk de sterk gecentraliseerde leiding der communistische liga kan missen. De macht, ook de economische macht, van de partij in dit systeem is bijzonder groot. In elke instelling (onderwijs, vakvereniging) treft het weer, hoezeer partijleden de sleutelposities innemen.

Het is m.i. zeer de vraag of het Joegoslavische systeem niet bestaat bij de gratie van de huidige fase der economische ontwikkeling van dat land. Naarmate het aantal grotere ondernemingen zal toenemen, en vooral naarmate sterk kapitaalintensieve ondernemingen gaan overheersen, kan de werkelijke leiding der arbeidersraden gemakkelijk naar de directie gaan verschuiven. Ook in Joegoslavië zullen de zeer grote ondernemingen zich niet door de markt laten leiden en ligt het omgekeerde veel meer voor de hand. Het lijkt niet uitgesloten dat naarmate dit gebeurt ook de behoefte aan een straffere economische planning zich zal doen gevoelen. Met de autonomie der ondernemingen zal de direct-democratische opbouw ervan in gevaar kunnen komen.

Om kort te gaan, men kan bij het voorstel om Joegoslavië als model voor een alternatieve economische orde te zien, een groot aantal vraagtekens plaatsen. Men kan, dunkt mij, leren van de bereidheid tot het experimenteren op sociaal-economisch terrein waarvan men daar blijk geeft. Maar een model kan ik in Joegoslavië niet zien. Net als de Joegoslaven zijn wij veroordeeld een „eigen weg” te zoeken.

Het ontwerp herziening Successiewet

Of: de liefde tot de fiscus is niet ieder aangeboren

Bij de Tweede Kamer is door de heren Vondeling en Den Uyl een wetsontwerp tot wijziging van de Successiewet 1956 ingediend, dat beoogt de opbrengst van de successie- en schenkingsrechten te verdubbelen. Hiermede wordt een poging gedaan om een punt uit het verkiezingsprogramma 1967 van de Partij van de Arbeid te verwezenlijken. De schrijver van dit artikel, Mr. J. M. Drees, is lid van diezelfde Partij van de Arbeid (Democratisch Appèl), maar heeft niettemin bezwaren tegen het initiatief-wetsontwerp.

Initiatief-wetsontwerp

In de toelichting op hun initiatief-wetsontwerp vermelden de heren Vondeling en Den Uyl dat niet alleen D'66 en de PSP naar aanzienlijke verhoging van successie- en schenkingsrechten streven, maar dat in het interimrapport van de Groep van Achttien (van de KVP, ARP en CHU) uit 1968 staat, dat een scherpere progressie in de zijlinie en jegens niet-familieleden aanvaardbaar is, zij het dan dat daaraan wordt toegevoegd: „zeker wanneer dat gepaard zou gaan met grotere vrijstellingen aan de voet bij vererving in de rechte lijn”. Gegeven de sterke progressie, die al bestaat rijst de vraag hoe men zich die sterkere progressie denkt. In ieder geval hebben de indieners om tot een verdubbeling van de opbrengst te komen de tarieven, die al tot 54% lopen, niet eenvoudig kunnen verdubbelen en nog minder de tarieven voor de zijlinie en de niet-verwanten relatief sterker kunnen doen stijgen dan voor kinderen, kleinkinderen en echtgenoot.

Vergelijking met tarief inkomstenbelasting

Op zichzelf is de successiebelasting eigenlijk een bijzonder sympathieke belasting. De heffing geschiedt in wezen ten laste van mensen, die door hun overlijden toch geen plezier meer kunnen hebben van hun bezittingen. Een minder hinderlijk ogenblik is moeilijk te vinden. Formeel worden de erfgenamen belast; zulks komt sterk tot uiting in de heffingspercentages, waarbij o.a. rekening gehouden is met de relatie erflater-erfgenaam. Verhoging van de thans bestaande tarieven is zeker aantrekkelijk.

Er zijn echter grenzen aan wat billijk is en aan wat economisch gewenst is, terwijl men ook met de reactie van de toekomstige erfslaters op zwaardere heffingen rekening moet houden. Wat de billijkheid betreft, kan men de zaak van twee zijden benaderen en daarmee tot geheel verschillende conclusies komen. Aan de ene kant vraagt men zich af waarom iemand schatrijk zou mogen zijn zonder daarvoor zelf ooit iets gepresteerd te hebben en daardoor zijn gehele leven inkomsten te hebben, die een veelvoud bedragen van wat anderen met hard werken verdienen. Aan de andere kant kan men zich afvragen met welk recht de Staat vermogen, dat op geoorloofde wijze verkregen is,

grotendeels in beslag neemt. Wie bij zijn leven zijn inkomen en/of vermogen royaal wil besteden, kan rustig zijn gang gaan. Wie meer verantwoordelijkheidsbesef heeft kan over wat hij nalaat en na wil laten volgens dit voorstel slechts in zeer beperkte mate beschikken. Liet het rapport van de Wiardi Beckman Stichting uit 1967, *Belasten met mate*, in de hoogste groep nog 30% voor de erfgenamen over, dit zou nu nog slechts 18% worden.

De kernfout ligt al in de motivering. Gesteld wordt: „Het inkomen, dat uit een erfenis wordt verkregen is bij uitstek een toevallige bate. Er is in de regel geen prestatie voor geleverd; het behoort typisch tot de categorie van arbeidsloos inkomen”. In feite is echter geen sprake van inkomen, maar van een vermogensverschuiving. Het ongelukkige uitgangspunt werkt in twee opzichten door:

1. door de nalatenschap als inkomen te beschouwen en de heffingspercentages te vergelijken met die over een normaal jaarinkomen worden te hoge heffingspercentages redelijk geacht;
2. uitgaande van het standpunt dat hier sprake is van inkomen wordt de opbrengst in de gedachten van de voorstellers gebruikt voor consumptieve Staatsuitgaven, bijv. voor de werkende jeugd. In wezen treedt dan kapitaalvernietiging op. Deze wordt wellicht sterker omdat de neiging tot sparen, wanneer bij het overlijden toch zoveel naar de fiscus gaat, vermoedelijk vermindert. Gezien de wenselijkheid, eigenlijk de noodzaak, tot grote besparingen in Nederland een bedenkelijke zaak.

Het socialisme heeft zich vanouds niet tegen het kapitaal, maar tegen het kapitalisme gekeerd. Als de successie-rechten worden verhoogd, zal de Staat de meerdere opbrengsten in de kapitaalsfeer moeten houden en de daardoor optredende meerdere inkomsten jaarlijks in het algemeen belang kunnen besteden. Wat punt 1 betreft moge bedacht worden dat de Wet op de inkomstenbelasting voor wisselende of bijzondere inkomsten diverse regelingen kent, die de te betalen belasting doen dalen. Wie in een onderneming of uit een dienstbetrekking een inkomen heeft dat sterk wisselt kan herrekening over een periode van 3 jaar vragen om te hoge belasting over een bepaald, gunstig, jaar te vermijden. Voor allerlei bijzondere baten, die eigenlijk betrekking hebben op meerdere jaren kan

volgens art. 57 een bijzonder tarief gevraagd worden. Dat tarief bedraagt tenminste 20% en ten hoogste 40%. Wie de hoofdprijs in de toto wint en daarmee een belangrijk arbeidsloos inkomen (het zetten van een paar kruisjes kan niet als arbeid beschouwd worden) verwerft, betaalt slechts 15% aan kansspelbelasting!

Vergelijkt men deze percentages met de voorgestelde successierechten dan blijken de verschillen bijzonder groot.

Tarief: voorstel en thans

Voor een goed begrip lijkt het gewenst enkele thans verschuldigde bedragen naast voorgestelde bedragen te zetten. Daarbij moge ik opmerken dat volgens de voorgestelde wet de ouders gelijk gesteld worden met personen die in het geheel niet aan de erfflater verwant zijn, terwijl in de toelichting vermeld wordt dat hetzelfde tarief zou gelden voor kleinkinderen en ouders. Heeft men de ouders achteraf laten vallen?

Te betalen bedragen Successiewet; vergelijking tussen het huidige tarief en het tarief volgens voorstel Vondeling-Den Uyl

	(1) Kinderen, echtgenoot a)		(2) Andere afstammelingen		(3) Opgaande lijn	(4) Broers en zusters	(5) Kinderen van broers en zusters	(6) Anderen.	(7) Anderen dan (1) en (2)
	nu	voorstel	nu	voorstel	nu	nu	nu	nu	voorstel
50.000	f. 3.820	10.500	f. 6.150	16.500	9.140	13.140	17.640	22.140	27.000
100.000	" 9.320	25.000	" 14.150	39.000	20.140	28.140	37.140	46.140	58.000
250.000	" 29.820	77.500	" 42.150	120.000	57.140	77.140	99.640	122.140	160.000
500.000	" 67.320	180.000	" 92.150	277.500	122.140	162.140	207.140	252.140	345.000
1.000.000	" 152.320	400.000	" 202.150	615.000	262.140	342.140	432.140	522.140	730.000
3.400.000	" 560.320	1.632.000	" 730.150	2.499.000	934.140	1.206.140	1.512.140	1.818.140	2.754.000

a) Voor de echtgenoot geldt een algemene vrijstelling van f. 250.000, en voor een ouder f. 50.000. Broers en zusters, die na hun meerderjarigheid tot het overlijden van de erfflater tenminste 10 jaar samenwoonden of 20 jaar samengewoond hadden, zouden volgens het voorstel in groep 2 vallen.

Vrijstellingen; de „dode hand”

Wat de vrijstellingen betreft bevat het initiatief-wetsontwerp enkele, in het algemeen niet schokkende, wijzigingen. Voor invalide kinderen wordt enige verruiming voorgesteld; voor het schenkingsrecht van ouders met een hoog inkomen aan hun kinderen enige beperking. Sterke inkrimping van de vrijstellingen op voorstel van het Kamerlid Vondeling zou ook wel vreemd zijn na de verruiming daarvan in 1966 onder Minister Vondeling. Opvallend is echter de volledige vrijstelling, die voorgesteld wordt voor instellingen, die een algemeen maatschappelijk belang beogen. Tot dusverre was in dat geval 10% van de waarde van de verkrijging verschuldigd. In het kader van een voorstel tot verdubbeling van de opbrengst zou een verhoging tot 20% meer voor de hand gelegen hebben.

Deze algehele vrijstelling kan zeer ongewenste gevolgen hebben. Juist bij de verzwaren van de heffingspercentages voor erfgenamen in het algemeen, zal de neiging om de erfenis dan maar niet aan een of meer individuen te geven, maar aan een instelling sterk vergroot worden. Wie vroeger een groot kapitaal aan broers en zusters naliet wist dat het heffingspercentage voor het bedrag, dat meer dan f. 500.000 bedroeg, 22% zou zijn, anders gezegd dat de erfgenamen tenminste 78% zouden ontvangen. Nu kan het heffingspercentage tot 82% oplopen. Bij het nalaten aan een instelling van algemeen belang zou vroeger 90% overblijven en voortaan 100%.

Het aannemen van de voorgestelde algehele vrijstelling kan derhalve betekenen dat de Staat zonder enige zeggenschap over de verdeling en de besteding daarvan enorme

*Amerikaanse begroetingswijze:
een koude pompidouche*

*Van den Doel:
„Jammer voor Ans; ik had liever
die andere zien vallen”*

*Geertsema's hoop:
VVD '66*

*Pleidooi voor bejaarden-politie:
oudoom agent*

*Teach-ins over sex:
het woord bij de daad voegen*

(ongecorrigeerd)

subsidies zou gaan geven. Als vermogen eenmaal in handen is van verenigingen en stichtingen is geen sprake meer van inkomstenbelasting, van vermogensbelasting of van successierecht. Wanneer we daarbij bedenken, dat de overheid tegenwoordig veel meer dan vroeger allerlei nuttige zaken betaalt of daarvoor grote bijdragen geeft, kunnen we beseffen dat de bestaansgrond voor vele, vroeger waardevolle, instellingen is ontvallen. Het vanzelfsprekende, maar onbevredigende feit doet zich voor, dat instellingen die het minste nut hebben door de belastingvrije accumulatie van inkomsten steeds rijker worden en instellingen, die met hun inkomsten niet of met moeite rondkomen, eerder met vermogensvermindering te maken hebben.

Op het ogenblik bestaan er nog stichtingen die eeuwen geleden in het leven geroepen zijn, maar waarvan het bestaan geen zin meer heeft. Opheffing of wijziging van de statuten is echter niet mogelijk. Erflaters van enkele eeuwen geleden hebben meer zeggenschap over hun inkomen en vermogen dan wie nú leeft. De vraag of en zo ja hoe een belastingheffing over inkomen en vermogen in „de dode hand” dient te geschieden is een vraagstuk, dat alleszins de moeite waard is. Een sterke stimulans dat vermogen te doen toenemen is niet gewenst.

Een bezwaar tegen het onbelast laten van instellingen met een algemeen belang is ook de mogelijkheid van misbruik. In de Verenigde Staten en Groot-Brittannië hebben miljonairs door het in het leven roepen van trusts en funds belangrijke vermindering van te betalen inkomstenbelasting en successierechten weten te bereiken. Soms komen de inkomsten als liefdadigheid aan familieleden ten goede, soms zijn er goed betaalde bestuursfuncties

Ook hoge militairen en politici uit de tweede wereldoorlog hebben voor de inkomsten uit hun memoires veelal dergelijke oplossingen weten te vinden. Naar verluidt hebben de vier eenvoudige jongens uit Liverpool, die zo'n grote bijdrage hebben geleverd aan de Britse betalingsbalans, ook goede belastingadviseurs.

Liquiditeitsproblemen

In de toelichting op het initiatief-wetsontwerp staat dat het verkiezingsprogramma 1967 van de PvdA de verdubbeling van de opbrengst van successie- en schenkingsrecht nastreeft „met waarborgen voor een goede bedrijfsopvolging”. In het initiatief-wetsontwerp staat echter geen letter om die waarborgen te geven. Dit is een ernstige tekortkoming. Wel staat in de toelichting: „Wij menen, dat de huidige regelingen voor bedrijfskredieten met overheidsgarantie zodanig zijn, dat levenskrachtige bedrijven niet wezenlijk door een hoger successierecht zullen worden aangetast. In moeilijke gevallen is toepassing van artikel 65 (uitstel van betaling) wenselijk”. Wie bedenkt welke percentages eventueel geheven zouden worden zal beseffen, dat de lasten voor de erfgenamen dikwijls zo hoog zullen worden dat zij deze niet op zich zullen durven of kunnen nemen. Wie dit wél doet loopt een grote kans dat één ongunstig jaar de vroeger bloeiende zaak noodlottig wordt. Dit geldt al voor vele bedrijven waar de erfenis naar kinderen en kleinkinderen gaat. Als twee broers samen een zaak drijven en de één overlijdt kinderloos en laat zijn vermogen na aan de andere broer geldt dit nog sterker, want al bij f. 29.000 wordt de 50% belasting bereikt om daarboven steeds verder te klimmen.

Bij wijze van troost zeggen de voorstellers nog: „De moeilijkheden die zich bij de dood van een vader met betrekking tot de bedrijfsopvolging voordoen zijn een gevolg van de veel voorkomende omstandigheid dat er meer kinderen erven en de nalatenschap in delen uiteenvalt”. Deze opmerking pleit eerder voor verlaging dan voor verhoging van de successierechten! Overigens zijn bij een verdeling tussen familieleden van belangen in een zaak oplossingen mogelijk, die bij een „verdeling” met de Staat moeilijk zijn. Het is bijv. denkbaar, dat de familieleden gezamenlijk eigenaar worden van een zaak en dat diegenen, die in de zaak werken daarvoor een vaste beloning krijgen en dat de daarna resterende winst gedeeld wordt. Bij ongewijzigde aanvaarding van het initiatief-wetsontwerp zullen zonder twijfel vele zaken te gronde gaan.

Koersschommelingen en taxaties

Een punt, dat in het initiatief-wetsontwerp niet wordt aangevoerd, maar door de hoge percentages die voorgesteld worden meer dan vroeger van belang wordt, is de vraag over welke waarde het successierecht geheven wordt. De normale gang van zaken is dat de waarde ten tijde van het overlijden beslissend is. De betaling behoeft als regel pas vele maanden later te geschieden (de aangiftetermijn bedraagt acht maanden), waardoor inmiddels koerswijzigingen van effecten kunnen optreden. Ook de taxatie van allerlei vermogensbestanddelen die dikwijls nodig zal zijn, o.a. van onroerend goed, kan afwijken van de opbrengst bij de verkoop. Het is helemaal niet vreemd als afwijkingen naar boven of naar beneden optreden van 10 of 20%.

Hoe hoger het heffingspercentage, hoe sterker de schommelingen het netto resultaat zullen beïnvloeden. Als de afwijking 10% bedraagt zal dat bij een heffing van 80%

betekenen dat de één netto 10% overhoudt en de ander 30%, door factoren waarop zij geen invloed konden uitoefenen. Bij een daling van 20% of bij een zodanige afwijking van de taxaties zou iemand die in het 82%-tarief valt per saldo meer dan de opbrengst bij verkoop van de hele nalatenschap moeten betalen! Vooral bij gedwongen liquidatie op korte termijn van een bedrijf zal de opbrengst in sterke mate afhangen van de vraag of er een kapitaalkrachtige koper gevonden kan worden. En als er maar één is zal deze met de wetenschap dat er op korte termijn geld moet komen, misschien voor een lage prijs kunnen kopen.

Opbouw tarief

Tot dusverre gold telkens tussen twee bedragen een bepaald percentage, dat telkens bij een bepaald bedrag tot een bepaald resultaat leidde, waarna daarboven weer een ander percentage gold. Aan de top is dat voor het laagste tarief f. 67.320 plus 17% over het meerdere boven f. 500.000. Tussen f. 1.000 en f. 2.000 is het f. 30 plus 3%.

In het initiatief-wetsontwerp wordt voorgesteld telkens een percentage over het geheel te nemen, zulks met de motivering: „Het totale belastingbedrag kan nu gemakkelijker bij elke verkrijging worden afgelezen”. Aangezien dit echter vlak bij de grenzen zou leiden tot een belasting van meer dan 100% over een meerdere verkrijging wordt daartegenover in artikel 35 Successiewet bepaald dat niet meer dan 75% van het meerdere belast zal worden. Het gevolg is nu, dat het verschuldigde bedrag in vele gevallen niet makkelijker dan vroeger, maar in het geheel niet in de tabel te vinden zal zijn. Men moet de wet erbij halen. Bovendien is de bepaling technisch onuitvoerbaar in de hoogste regionen omdat de percentages daar boven de 75% liggen!

Billijker verhoudingen

In de toelichting staat onder meer: „De véruit belangrijkste redenen om de opbrengst van de successie- en schenkingsrechten te verhogen liggen op het vlak van de billijke inkomens- en vermogensverhoudingen en op die van belastingdrukverdeling”. Verwezen wordt naar bijlage 15 bij de *Miljoenennota 1970*, waaruit zou blijken dat de vermogensverdeling sinds 1951 zelfs ongunstiger zou zijn geworden. Dit is inderdaad in beperkte mate te constateren ¹ (de grote vermogens zijn in die periode iets meer gestegen dan de kleinere vermogens) binnen de groep bezitters van f. 50.000 en meer, maar kan door een koersdaling in één jaar weer veranderen. Het is een bekend feit, dat gemiddeld meer in aandelen belegd is naarmate het vermogen groter is. In de aangehaalde bijlage staat echter nog veel meer. O.a. dat het zgn. „passief inkomen” van 1938 tot 1968 is gedaald van 22,5 tot 5% van het nationale inkomen, waaronder dividenden van 10,5 tot 1%; dat de constante van Pareto, die hoger is naarmate een verdeling gelijkmatiger is, voor de inkomsten na belasting bedroeg:

1939.....	1,86
1950.....	2,49
1954.....	2,60
1960.....	2,75
1964.....	2,79

en tenslotte, dat wat de vermogens ¹ betreft per saldo een grotere gelijkmatigheid bestaat dan voor de oorlog.

De gegeven motivering voor een zo drastische verhoging

van de successierechten is dus ook in dit opzicht zwak.

Reactie van de belastingbetalers

De indieners van het initiatief-wetsontwerp zijn zich bewust van de mogelijkheid, dat toekomstige erflaters zich in het buitenland zouden kunnen gaan vestigen om daardoor de successierechten te ontgaan. Ik heb echter de indruk, dat ze de neiging daartoe sterk onderschatten. Over de tot dusverre plaats gevonden verhuizingen naar het buitenland van mensen met een hoog inkomen maken ze zich ook niet al te ongerust. Ze stellen o.a.: „Verandering van functie of standplaats en klimatologische overwegingen zijn meer voor de hand liggende motieven”.

Ik ben echter overtuigd, dat bij verhuizingen naar het buitenland en bij het niet naar Nederland terugkeren van mensen, die om andere dan fiscale redenen vertrokken waren, het fiscale klimaat in Nederland een grote rol speelt, juist voor diegenen, die een groot vermogen of hoge inkomsten hebben. Toevallig hoorde ik eens over een diplomaat, die vele belangrijke functies buiten Nederland vervuld had aan wie door allerlei kennissen bij zijn terugkeer de verbaasde vraag gesteld was hoe iemand met zijn inkomen en vermogen zo iets doen kon. Blijkbaar was hij een uitzondering! Recente voorbeelden zijn „Heintje” (Heintje Simons), die Nederland niet verliet omdat het klimaat in Limburg slecht was voor zijn gouden keeltje, Tom Okker, die zijn domicilie niet elders koos omdat hij hier geen huis kon vinden en Johan Cruyff, die met spoed aan een buitenlandse club „verkocht” wil worden.

Volgens Vondeling en Den Uyl hebben „tot dusverre” de successierechten geen rol gespeeld. Uiteraard, als iemand op grond van de inkomstenbelasting toch al verdwijnt. Maar de kans dat Nederland daardoor ook de successierechten misloopt is groot. Bovendien, wie nu nog geen reden ziet voor vertrek, kan dat best wel doen als de lasten sterk verzwaaard worden.

De voorstellers willen de belastingvlucht tegengaan door de termijn, waarbinnen men voor de heffing van het successierecht geacht wordt nog in Nederland te wonen, van 10 tot 15 jaar te verlengen. Ik vraag me echter af hoe ze de belastingheffing willen effectueren als niet alleen de erfflater, maar ook de erfgenamen Nederland verlaten. Als het om miljoenen gaat zou dat niemand hoeven te verwonderen. Bovendien bestaat de mogelijkheid, dat de toekomstige erfflater zich elders laat naturaliseren, waardoor de heffing van recht ook al niet meer mogelijk zou zijn. Dat andere landen bereid zijn tot verdragen, waarbij die 15 jaar aanvaard wordt is niet te verwachten. De aanvaarding van de termijn van 10 jaar stuit al op grote moeilijkheden.

Men kan het verdwijnen van rijke mensen uit Nederland teneinde de Nederlandse belastingen te ontgaan scherp afkeuren, maar een wetgever moet rekening houden met alle feiten, ook met onaangename feiten. Als de nieuwe wet tot stand zou komen en tot gevolg zou hebben dat de bezitters van grote vermogens in relatief groot aantal Nederland verlaten, zou dat wél bijdragen tot meer rechtvaardige vermogensverhoudingen in Nederland, een van de belangrijkste redenen voor de indiening van het wetsontwerp, maar niet zoals de voorstellers zich dat dachten. Bovendien zou de verdubbeling van de opbrengst van deze rechten niet worden bereikt, terwijl ook de opbrengst van de inkomsten- en vermogensbelasting daarvan de nadelige gevolgen zou ondervinden.

Al met al zie ik de gevolgen van deze belastingver-

zwinging veel somberder in dan oppervlakkig op grond van een opbrengst van ca. f. 230 mln. per jaar verwacht zou moeten worden. Misschien leiden de discussies, die op gang gebracht worden, echter tot een wél bevredigend wetsontwerp met een minder forse verhoging van de tarieven.

Mr. J. M. Drees

¹ Dit betreft alleen bestanddelen die in de vermogensstatistiek worden geteld, bijv. exclusief aanspraken uit hoofde van sociale verzekeringen en vele pensioenrechten. Wordt met deze laatste eveneens rekening gehouden, met name door een kapitalisatie van de aanspraken op grond van de Algemene Ouderdomswet, dan kan in dit opzicht een nog meer gelijkmatige verdeling t.o.v. woeger worden geconstateerd. (Slot overgenomen van bijlage 15 „Miljoenennota 1970”, blz. 33, tweede zin van laatste alinea).

(I.M.)

**Een nieuw
herkenningsteken
van de Friesland Bank**

**Een snel groeiende bank.
Gunstige rentecondities.
Geen omzetprovisie.
Balanstotaal f 321.5 miljoen.
Grootste bank van Friesland.**

Friesland Bank

**16 vestigingen in Friesland.
Hoofdkantoor:
Leeuwarden, Zaailand 110.**

Het „nut” van de prijstheorie

Moet de prijstheorie (gedeeltelijk) uit de leerboeken worden geschrapt? (I)

De hoofdstukken over de prijstheorie in honderden leerboeken over de gehele wereld lijken als druppels water op elkaar. Zij worden gebruikt in velerlei economische opleidingen. In een tweetal artikelen tracht Prof. Dr. J. Wemelsfelder een kritische analyse te geven van het „nut” van deze hoofdstukken. Bij gebrek aan beter wordt de gebruikelijke inhoud van deze hoofdstukken getoetst aan een aantal algemene criteria die men kan hanteren, zoals de „empirische inhoud” en de „deductieve kracht”. Dit eerste artikel houdt zich bezig met enkele algemene inleidende opmerkingen.

Het doel van dit artikel is om enkele kanttekeningen te plaatsen bij het „nut” van de prijstheorie, zoals deze voor komt in alle inleidende leerboeken, die voor zowel academische als niet-academische opleidingen worden gebruikt. Het valt namelijk op dat over de gehele wereld leerboeken die zich met het leerstuk van de prijstheorie bezighouden als twee druppels water op elkaar lijken. Meestal hebben de opleidingen waar deze leerboeken gebruikt worden, tot doel om op te leiden voor (economische) functies in het bedrijfsleven.

Wanneer wij dan ook van het „nut” van de prijstheorie spreken, bedoelen wij de *praktische bruikbaarheid* die kennis van deze theorie eventueel heeft voor de praktijk van het bedrijfsleven. Kennis van een bepaalde theorie heeft praktische bruikbaarheid indien men op grond van deze kennis tot betere beleidsbeslissingen komt dan zonder deze kennis het geval zou zijn geweest. Het onderzoeken van deze vraagstelling is niet zonder moeilijkheden. Langs de directe weg van de ervaring kan men geen antwoord op deze vraag vinden. Men zou dan immers na moeten gaan of specialisten met kennis van de prijstheorie tot betere beslissingen komen (in termen van de doelstellingen van de organisatie waarbinnen zij werkzaam zijn) dan specialisten die deze kennis ontberen. Gegeven de onmogelijkheden of enorme moeilijkheden, verbonden aan een dergelijk onderzoek, kan men slechts langs indirecte weg trachten de vraagstelling te analyseren. Interpretaties en waardeoordelen kunnen daarbij niet vermeden worden.

Een goede introductie tot de onderhavige problematiek lijkt daarbij de discussie die momenteel in de Verenigde Staten wordt gevoerd over de vraag of de betekenis van de economische wetenschap, in vergelijking met vroeger, afneemt.

Neemt de betekenis van de economische wetenschap af?

De opvattingen van Lowe. De hierboven gestelde vraag klinkt op het eerste gezicht paradoxaal. Immers, het aantal wetenschappelijke publikaties neemt van week tot week toe, terwijl het onderzoeksinstrumentarium aanzienlijk is of wordt verbeterd.

Lowe nu heeft onlangs gesteld dat de betekenis van de economische theorie is afgenomen omdat het voorspellend vermogen is verzwakt¹. De economische processen zijn in vergelijking met vroeger minder gedetermineerd. Ter illustratie neemt Lowe het voorbeeld van de wetten van vraag en aanbod die vroeger in véél sterkere mate zouden opgaan dan thans. Immers, beslissend voor het ontstaan van het evenwicht door de zogenaamde wetten van vraag en aanbod zijn: a. het streven naar maximalisatie van de winst; en b. de stabiliserende invloed van de verwachtingen over het prijsverloop zodat de prijsstijging of -daling tot toeneming respectievelijk afnemering van aangeboden en gevraagde hoeveelheden zou leiden, waardoor vanzelf een evenwicht zou ontstaan.

Onder de huidige omstandigheden variëren, aldus Lowe, de ondeelbaarheid van de produktiefactoren, de investeringsperiode en de technische omstandigheden van bedrijf tot bedrijf. Dientengevolge kunnen aan elkaar tegengestelde acties zoals een vergroting of verkleining van de produktie en een verhoging of verlaging van de prijs, worden gerechtvaardigd als de meest belovende stap uit een oogpunt van bedrijfsbeleid. De effecten staan, door de divergenties in de acties, niet meer vast. Ook de verwachtingen over het prijsverloop kunnen verschillend uitwerken. Een prijsstijging kan tot vergroting van de vraag leiden, waardoor geen evenwicht ontstaat. Voorheen bevorderde de algemene armoede die tot zuinigheid noopte, een ontwikkeling die meer in overeenstemming was met de klassieke theorie. Aanpassingen aan veranderingen waren bovendien door geringere specialisatie gemakkelijker. De „affluent society” heeft wetenschappelijk gesproken méér wanorde in de onderliggende economische structuur gebracht, waardoor de betekenis van de economische wetenschap is verminderd.

Een discussie over de opvattingen van Lowe. De stellingen van Lowe zijn niet onweersproken gebleven. In een recent

¹ A. Lowe: „On economic knowledge”, Harper & Row, New York en Evanston 1965.

De arme boeren en de eredoctor

Op 9 maart a.s. wordt Ir. Boerma, Directeur-Generaal van de Voedsel- en Landbouw-Organisatie der Verenigde Naties (FAO), eredoctor in Wageningen. Een ambitieuze maar ook een harde werker, deze Boerma. En ook een menselijk mens, die alle eefhuizen van Rome kent. Een man, waar je als FAO-deskundige met Europees verlot steeds op bezoek ging omdat hij geïnteresseerd was in je werk en je leven in een ontwikkelingsland. Een man die het Wereld Voedsel-Programma zo nuchter mogelijk op poten zette. Die bij zijn benoeming tot Directeur-Generaal een niet zo fraaie boedel overnam. En die probeert om zijn organisatie zo goed mogelijk in dienst te stellen van de miljoenen straatarme boeren in de ontwikkelingslanden. Er wordt door de jongens in Rome naar de smaak van velen nog te veel geschreven over die arme boeren en er wordt te weinig met die boeren gepraat. Maar dat weet Boerma ook wel en hij probeert er wat aan te doen.

In de stroom van FAO-rapporten valt het door Boerma gesigneerde Indicatieve Wereld Plan op. Een poging tot verkenning van de te verwachten gang van zaken in de derde, wereld. Een omvaagrijke poging, waarvoor mensen als Ezechiël, Goreux en Blay vijftien jaar geleden al de grondslagen legden en waarvoor in een later stadium Tinbergen op persoonlijk verzoek van Boerma als adviseur optrad. Dit plan is zo'n beetje het proefschrift, waarmee Boerma zijn doctoraat verkrijgt. In dat proefschrift wordt getracht een gekwantificeerd beeld te schetsen van de wereldlandbouw rondom 1985. In dat jaar 1985 zal het welvarende deel van de wereld volledig „high” zijn als gevolg van de technologische roes. Maar in dat jaar

zullen er, in vergelijking met het uitgangspunt 1965 van het Plan, tenminste een miljard meer mensen in de tropische en subtropische gebieden wonen. Het Plan laat zien, dat wij wat betreft de voedselvoorziening in die gebieden sinds twintig jaar in feite doodstil staan. Daar doen alle pogingen tot ontwikkelingshulp, hoe nuttig ook, niets aan af. Er is in verband met deze massale bevolkingsgroei een grote inspanning nodig om in de jaren tot 1985 wat betreft de voedselproductie in de arme landen op het peil van 1965 te blijven. En zelfs al wordt de voeding per individu er beter op, dan heeft dat nog niet veel met economische ontwikkeling te maken.

Het Plan signaleert een aantal te verwachten knelpunten. In geografisch opzicht zal het er vooral om gaan om de bevoelde landbouw van Pakistan, India en Indonesië te ontwikkelen. Met behulp van de nieuwe variëteiten van rijst en tarwe. Voor een land als het onze ligt hier misschien een aanwijzing inzake toekomstige ontwikkelingshulp. Dit signaleren van te verwachten knelpunten is de grote verdienste van Boerma's proefschrift. Zoals velen heb ook ik kritiek. Maar daar gaat het nu niet om. Die kritiek kan beter door een-ijverig professorandus in een echt proefschrift geleverd worden.

Boerma verdient zijn promotie. Omdat hij veel en goed werk heeft verzet. Maar misschien nog meer omdat hij probeert om ons te wijzen op de komende nachtmerrie, waarbij 2 à 3 miljard arme klonten dank zij perfecte communicatiemiddelen kunnen zien hoe de rijken der aarde met hun op hól geslagen economische groei omspringen.

R. Kool

essay² stelt C. Wallich een aantal kritische vragen. Zo vraagt hij zich af of de economische fluctuaties in de loop der tijd niet veeleer kleiner in plaats van groter zijn geworden, en of ook de marge in de prijsfluctuaties niet geringer is. Voorts vraagt hij zich af of het aantal faillissementen verhoudingsgewijs niet is verminderd. De empirische basis van Lowe's stellingen is volgens Wallich zwak.

Lowe werpt op zijn beurt weer tegen de kritiek van Wallich op, dat zijn opmerkingen vooral slaan op de ongeorganiseerde markten die een belangrijk onderdeel van de wereldeconomie uitmaken. Hij wijst er ook op, dat men een en ander niet moet bezien vanuit het gezichtspunt van de manager maar vanuit de macro-economie. De plannen die alle ondernemingen afzonderlijk maken, vormen immers in hun totaliteit géén samenhangend geheel. Er is ook geen mechanisme dat er een samenhangend geheel van maakt. Met de eliminering van het prijsmechanisme als evenwichtshersteller worden de aanpassingsmogelijkheden ineffectief, terwijl er geen alternatief is. Lowe legt sterk de nadruk op het feit dat, wanneer een theorie voorspelt, in elk geval de richting van de verandering moet worden voorspeld. Indien dit niet het geval is, kan niet of nauwelijks meer van predictie worden gesproken. Het is met name ten aanzien van de richting van de veranderingen dat de onzekerheid groter is geworden.

Wanneer wij de discussie over de gestelde, interessante vraag bezien, wordt men niet getroffen door helderheid in de argumentatie. In de eerste plaats rijst de vraag of het niet verstandiger zou zijn geweest indien Lowe éerst een duidelijker beeld had gegeven van wat nu onder de „betekenis” van een (economische) theorie moet worden verstaan, en vervolgens méér systematisch had nagegaan welke kanttekeningen men ten aanzien van de verschillende onderdelen van de economische wetenschap zou kunnen maken. In het onderstaande zal — overigens zonder enige pretentie dat hiermee het laatste woord zal worden gezegd — een poging daartoe worden ondernomen. Wij zullen daarbij eerst beginnen met enkele algemene opmerkingen over de „betekenis” van een theorie.

De „betekenis” van de theorie

Gegeven onze probleemstelling zou men ervan kunnen uitgaan dat de betekenis van een theorie wordt bepaald door de rijkdom van haar inhoud. Die inhoud kan dan weer betrekking hebben op: a. het empirisch karakter van

² Zie: „Economic means and social ends”, R. L. Heilbroner (ed.), Prentice Hall 1969.

de theorie; b. de deductieve kracht van de theorie; of c. een combinatie van beide.

Zoals bekend hebben empirische uitspraken betrekking op wetmatigheden die wij door ervaring leren kennen. De uitspraak dat een verlaging van de prijs van een goed tot een toeneming van de gevraagde hoeveelheid leidt, is hiervan een voorbeeld. Deductieve uitspraken hebben daarentegen betrekking op tautologieën, zoals de uitspraak dat de winst maximaal is indien het verschil tussen opbrengsten en kosten zo groot mogelijk is. Zo kon Myrdal stellen dat economen het altijd ééns zijn of worden. Hij doelde hierbij op de deducties die men op basis van premissen maakt. De grote meningsverschillen tussen economen hebben echter meestal betrekking op empirische uitspraken.

Nu bevindt men zich met methodologische vragen, als hierboven gesteld, op glad ijs omdat men gemakkelijk terecht komt in een strijd die tussen 'logici' woedt over de vraag, welk criterium men moet aanleggen om een theorie empirisch significant te doen zijn. Een overzicht van mogelijke criteria en moeilijkheden in geval van toepassing vindt men in een publikatie van Hempel³.

Hempel komt tot de conclusie dat de betekenis van een theoretisch systeem voor onze kennis een kwestie van méér of minder is. Hij geeft dan een aantal karakteristieken waarmee men de betekenis van de theorie kan beoordelen zoals: a. de verklarende en voorspellende kracht van een theorie met betrekking tot waarneembare verschijnselen; b. de formele eenvoud van een theoretisch systeem; en c. de mate waarop een theorie bevestigd is door empirisch bewijsmateriaal.

Wanneer wij ons in eerste instantie met de empirische inhoud van de economische wetenschap in het algemeen, en de prijstheorie in het bijzonder, bezig houden, zouden wij ons kunnen baseren op Popper⁴ die ten aanzien van een theoretisch systeem opmerkt dat:

- a. het een „non-contradicting possible world” moet voorstellen;
- b. het onderworpen moet kunnen worden aan „tests” (d.w.z. men moet het systeem op de juistheid van zijn uitspraken kunnen toetsen); en
- c. het systeem moet voldoen aan een zodanig „demarcatie-criterium” dat de uitspraken onderscheiden kunnen worden van niet-empirische (bijv. metafysische uitspraken).

Dat „demarcatie-criterium” is bijzonder belangrijk. Het is voor Popper hierin gelegen dat empirische uitspraken in beginsel falsificeerbare uitspraken moeten zijn, d.w.z. men moet in beginsel de uitspraak omver kunnen werpen door aan te tonen dat zij niet geldig is of maar beperkt geldig. Men kan nu stellen dat hoe groter het aantal potentiële „falsifiers” is, hoe rijker de empirische inhoud van

een theorie is, of, anders gesteld, hoe universeler de theorie. De empirische inhoud neemt af wanneer het aantal potentiële „falsifiers” afneemt. Wanneer wij bijv. zouden stellen dat een prijsdaling altijd tot een toeneming van de gevraagde hoeveelheid leidt, dan is dit volgens het criterium van Popper een empirische uitspraak die zich laat falsificeren door er op te wijzen dat er omstandigheden bekend zijn, waarin prijsdaling niet tot toeneming van de gevraagde hoeveelheid goederen leidt. Het aantal potentiële „falsifiers” neemt nu af wanneer wij de uitspraak herzien, door te stellen dat een prijsdaling *veelal* tot een toeneming van de gevraagde hoeveelheid goederen leidt. De uitspraak is nu echter empirisch armer geworden. Naarmate een theorie empirisch armer of rijker is, neemt het voorspellend vermogen af, respectievelijk toe. Het is uiteraard het vermogen om te voorspellen dat de „praktische betekenis” van een theorie in belangrijke mate bepaalt.

Wij zullen ons in het navolgende baseren op de hierboven toegelichte begrippen waarmee wij de prijstheorie willen trachten door te lichten.

Algemene moeilijkheden prijstheorie

Reeds bij voorbaat zij vastgesteld op welke moeilijkheden het opstellen van een empirisch-relevante economische theorie stuit. Zoals immers gesteld, neemt de empirische inhoud van een theorie toe naarmate haar vermogen tot het voorspellen, respectievelijk het verklaren van verschijnselen toeneemt (hierbij zij aangetekend dat het „verklaren” van verschijnselen betrekking heeft op verschijnselen uit het verleden, zodat „verklaren” een bijzondere vorm van voorspellen is⁵).

Zoals bekend, vormt een van de moeilijkheden waarmee de economische wetenschap kampt het ontbreken van de mogelijkheid van het gecontroleerde experiment, zoals dat wél in de natuurwetenschap mogelijk is. Het experiment is of onmogelijk, of te duur, of niet goed realiseerbaar. Zo kan een fabriek moeilijk experimenteren met het variëren van zijn productie om na te gaan hoe het publiek hierop reageert en hoe de kosten veranderen. Gesteld echter dat zo'n experiment toch mogelijk zou zijn dan zou het doorgegaan weinig zin hebben omdat de condities voortdurend veranderen en ná het experiment anders zijn dan vóór het experiment. Het constant houden van de condities is feitelijk onmogelijk.

Daar waar zich een zekere regelmaat in de verschijnselen voordoet, kan men voor deze moeilijkheid een oplossing zoeken door gebruik te maken van de analyse-techniek der correlatierekening. De analyse-mogelijkheden zijn in dit opzicht echter uiterst beperkt. In de eerste plaats is het aantal problemen dat in aanmerking komt voor deze analyse sterk gelimiteerd. In de tweede plaats worden bijzonder hoge eisen gesteld aan het aantal beschikbare gegevens en de betrouwbaarheid daarvan. In de derde plaats moet ook nog aan een groot aantal wiskundige voorwaarden worden voldaan. De eisen zijn in dit opzicht veeleer toegevoegd dan afgenomen!

(I.M.)

³ C. G. Hempel: *The empiricist criterion of meaning*, opgenomen in „*Aspects of scientific explanation*”, New York 1965.

⁴ K. R. Popper: „*Conjectures and refutations*”, Routledge & Kegan Paul, Londen 1963; K. R. Popper: „*The logic of scientific discovery*”.

⁵ Of zoals het eens werd gesteld: „*Explanation is prediction written backwards*”.

Wanneer men dan ook nagaat welk deel van de tijdschrift-artikelen bestaat uit bijdragen die tot doel hebben om bestaande theorieën statistisch te toetsen en welk deel van de artikelen kan worden gekwalificeerd als „pure theory”, dan is de eerste categorie verreweg in de minderheid.

Het lijkt waarschijnlijk dat dit verklaard wordt uit het feit dat voor veel problemen genoemde analysetechnieken niet gebruikt kunnen worden. Men kan dan ook stellen dat in een groot deel van de gevallen toetsing van geformuleerde hypothesen überhaupt niet mogelijk is omdat het om éénmalige verschijnselen gaat. Stel dat er 7 opvattingen bestaan over mogelijke maatregelen om de welvaart te vergroten. Toepassing van één maatregel sluit toetsing van het effect van de zes andere uit. Men krijgt dan met betrekking tot deze zes andere een vraagstelling in de geest van „wat zou er gebeurd zijn indien wat is gebeurd, niet zou zijn gebeurd?”. Het gaat hier dan immers om het speculatief interpreteren van de mogelijkheden van het menselijke gedrag. Toetsing achteraf door ondervraging van de mensen wier gedrag beslissend is voor de verandering zou in theorie een uitweg zijn, maar wanneer het om gevallen gaat waarin de mens zijn eigen reacties op onbekende verschijnselen niet kan prognostiseren, is geen falsificatie mogelijk.

Men kan bijv. in een ontwikkelingsland een verlaging van invoerrechten verdedigen, omdat de concurrentie uit het buitenland een stimulans kan zijn voor bestaande industrieën die tot het opvoeren van de produktiviteit worden geprikkeld, zodat de welvaart stijgt. Men kan een verhoging van invoerrechten bepleiten vanwege mogelijke „external economies” (d.w.z. gunstige economische invloeden op de omgeving), waardoor de welvaart evenzeer stijgt. Wanneer men een zo groot mogelijke welvaart wenst en wij aannemen dat dit de enig mogelijke theorieën zijn waarbij de

argumenten vóór de ene of andere theorie gelijkwaardig zijn, dan kan nòch a priori noch a posteriori worden uitgemaakt welke theorie de beste is. Immers, toetsing van de ene theorie door invoerrechtenverhoging sluit toetsing van de andere uit. De keuze wordt door vooroordelen bepaald.

Hier ligt dan ook, indien wij het goed zien, de kern van het argument van Von Mises⁶ dat economie geen empirische wetenschap is maar toegepaste logica in die zin dat zij tautologieën formuleert, omdat de verschijnselen historische, d.w.z. unieke verschijnselen zijn. Von Mises staat met zijn opvattingen niet alleen. T. Koopmans stelt: „Models using elaborate theoretical and statistical tools and concepts have not done decisively better in the majority of available tests than the most simple minded and mechanical extrapolation formulae”⁷.

Toch is de stelling dat economie niets anders dan toegepaste logica zou zijn, in strijd met wat men geneigd is om min of meer intuïtief aan te nemen. Economie is immers een ervaringswetenschap en alleen al het begrip „economisch” moet verband houden met de realiteit om niet in pure fantasie te vervallen. Meestal vindt men dan ook deze wetenschap als een echte ervaringswetenschap omschreven. Wij zullen in een tweede artikel de prijstheorie in enkele van haar details wat nader bezien op de in dit artikel genoemde controversiële aspecten.

J. Wemelsfelder

⁶ L. von Mises: „A treatise on economics”, New Haven 1949, blz. 858.

⁷ T. C. Koopmans: „Three essays on the state of economic science”, 1957, blz. 212.

Mededelingen

Westerse particuliere ondernemingen in ontwikkelingslanden

Panta Rei, kring van afgestudeerden der Nederlandse Economische Hogeschool, organiseert een voor iedereen toegankelijke discussieavond op woensdag 11 maart a.s., aanvang 7.30 uur in collegezaal A 2 van de Nederlandse Economische Hogeschool, Burg. Oudlaan 50. Het onderwerp van deze vergadering luidt:

Rol en betekenis van westerse particuliere ondernemingen in ontwikkelingslanden.

Over dit onderwerp zullen met elkaar (en graag ook met de andere aanwezigen) discussiëren:

Prof. Dr. H. Linnemann, hoogleraar in de economie van ontwikkelingslanden aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en het Institute of Social Studies,

en
Mr. A. D. Vas Nunes, directeur Shell Nederland N.V.

Studieconferentie migratie-analyse

Op dinsdag 24 maart 1970 hoopt de Regional Science Association, Afdeling Nederland-België, een studieconferentie te houden in het gebouw van de Nederlandse Economische Hogeschool, Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-Kralingen. Het onderwerp van deze conferentie is de *migratie-analyse*.

Voor deze conferentie zullen aan de leden van de RSA en aan deelnemers, die geen lid zijn, papers worden verstrekt, opgesteld door de volgende personen:

- Prof. Mr. W. H. Somermeyer, hoogleraar in de econometrie te Rotterdam;
- Dr. H. J. ter Heide, medewerker van de Rijksplanologische Dienst te 's-Gravenhage;
- Dr. P. Drewe, medewerker van het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam.

Voorts zijn ook van de zijde van het Centraal Planbureau (Regionale Afdeling) en de Katholieke Universiteit te Leuven (Geografisch Instituut) papers toegezegd.

De kosten van deelneming aan de conferentie bedragen voor niet-leden van de RSA f. 25, over te maken op postgiro 8408, t.n.v. Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, onder vermelding van: „RSA-conferentie”. De conferentie zal aanvangen om 10.30 uur v.m. en om ca 16.30 uur worden gesloten. De lunch (voor eigen rekening) kan worden gebruikt in de kantine van de NEH. Opgave aan: Dr. A. J. Hendriks, Nederlands Economisch Instituut, Burg. Oudlaan 50, Rotterdam-3016.

In de plannen van ESB wat meer plaats in te ruimen voor het actuele commentaar past de nieuwe rubriek „Au courant”. Daarin zullen enige aan dag- of weekbladen verbonden redacteurs/ journalisten hun opinie geven over actuele gebeurtenissen op sociaal-economisch terrein. De eerste aflevering van deze nieuwe rubriek bevat een bijdrage van de heer A. F. van Zweeden, verbonden aan de „Nieuwe Rotterdamse Courant” (Red.)

Dialogo

Onlangs heb ik meegemaakt hoe de dialoog tussen de leider van een grote onderneming en een typische vertegenwoordiger van het rebelse intellect zou kunnen verlopen.

Het gebeurde in Philips' Ontspannings Centrum te Eindhoven waar een symposium gehouden werd over het sociale beleid van de onderneming. De discussie voltrok zich over het hoofd van de man ter ere van wie deze happening was aangericht, Dr. J. G. Bavinck, die afscheid nam als directeur sociale zaken van Philips.

De protagonisten waren niet de vakbondsman en de stafleden van Philips, die naar behoren hun obligate bijdragen leverden tot een glad verloopende discussie, waarin iedereen het met iedereen eens kan zijn. Neen, het was Ir. Frits Philips zelf die onkwetsbaar genoeg was als president van de Raad van Bestuur om wat provocerende uitspraken te doen in de geest van de sociaal goedwillende, maar in de harde ondernemingspraktijk toch autoritaire werkgever.

Hij vond evenwel een gelijkwaardige tegenpartij in de evenzeer boven de partijen staande hoogleraar in de psychologie, Dr. H. R. Wijngaarden. Tussen beiden ontwikkelde zich een hoogst boeiende dialoog die het auditorium recht op deed zitten in de gerieslijke fauteuils.

Prof. Wijngaarden voerde een nieuw type werknemer ten tonele, niet geconditioneerd door de schaarste-economie waarin de ouderen zijn opgegroeid, niet zo geweldig doordrongen van de noodzaak zich om den brode af te jakkeren en nog minder bereid zich voor zijn bijdragen aan de onder-

nemingsdoelen te laten indoctrineren door de ondernemingsleiding.

Natuurlijk, deze groep recalcitrante jongeren vormt maar een minderheid, de grote meerderheid gedraagt zich braaf en dociel, maar ieder weet dat minderheden de toon aangeven en revoluties kunnen veroorzaken.

De onderneming moet juist die kleine groep activisten voor zich zien te winnen, zo luidde ongeveer de moraal van Prof. Wijngaardens betoog. Onderzoekingen in Amerika hebben aangetoond, dat de rebelse studenten tot de meest intelligente behoren. Ze komen uit gezinnen die hun veel ruimte en vrijheid laten. „Liberale ouders krijgen liberale kinderen”. De ouderen doen er niet verstandig aan het probleem van de opdringende jeugd te verdringen door de activisten af te schilderen als „communistisch” of „anarchistisch”.

In het sociale beleid van Philips valt een ontwikkeling te bespeuren van welvaart naar welzijn, maar welzijn ligt niet in het verlengde van welvaart. Welzijn van de individuele werknemer in het bedrijf is de mogelijkheid van zelfverwerkelijking.

Krijgt een werknemer een reële kans daartoe in een onderneming als Philips, die het sociale beleid in haar doelstellingen heeft opgenomen, maar die tegenover haar werknemers in feite een aanpassingsbeleid voert dat weliswaar overleg toestaat, maar ingepast in de doeleinden die de Raad van Bestuur bepaalt?

Niet voor niets had Ir. Philips de opmerking gemaakt dat hij zoveel gemakkelijker kon samenwerken met jongens die door strenge ouders zijn opgevoed. Later was hij nog duidelijker toen hij de onderneming vergeleek met een strijdorganisatie waarin alle medestrijders doordrongen moeten zijn van de doelstellingen.

Hier tegenover plaatste Prof. Wijngaarden de opmerking dat de werknemers niet bij Philips werken om Philips groot te maken.

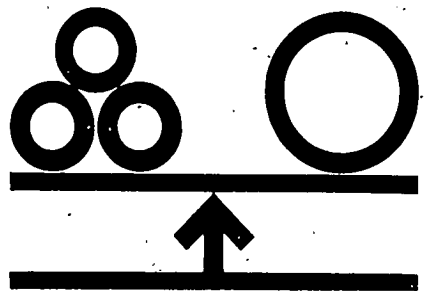
Het betoog van de psycholoog Wijngaarden bereikte hier een punt waar de parabolische lijn zou moeten worden voortgezet met een rij stippeltjes. Want als het op Marx en Marcuse geïnspireerde verzet van de jongeren moet worden omgebogen in het positief meewerken in het verband van een grote onderneming, loopt een in de verfoeide consumptiemaatschappij opererende organisatie het gevaar op drift te raken met doelstellingen die in het transcendentale vlak liggen.

Met produktie-arbeiders kun je mis-

schien wat bereiken met werkstructurering, zoals Philips ijverig probeert. De probleemfiguren zijn de intellectuele werknemers, in het bijzonder afgestudeerden in de mens- en maatschappij-wetenschappen. Ik maak mij sterk dat de onderneming van vandaag juist aan deze mensen met hun creatieve mogelijkheden behoefte heeft.

Ik heb in een gezelschap van linkse studenten, die een teach-in hielden over de macht van de onderneming, wel eens de terechte opmerking horen maken dat een Philips, bestuurd door zijn 80.000 werknemers, geen andere Philips zou zijn dan het bedrijf dat onder aanvoering van een oligarchie met zoveel succes op de wereldmarkt opereert. De doelstellingen — winst behalen en macht veroveren met goed verkooptbare produkten — zouden immers niet veranderen.

A. F. van Zweeden

Geld- en kapitaalmarkt

Kapitaal - kapitaalmarkt - kapitaalmarktordening

De voortdurende krapte op de Nederlandse kapitaalmarkt kan niet alleen worden afgemeten aan de steeds hogere rente. Zelfs een effectief rendement op de jongste 25-jarige staatslening van 8,11% kon niet voorkomen, dat deze lening prompt een disagio deed. Daarnaast is symptomatisch de grotere aandacht welke het vraagstuk van de kapitaalmarktordening krijgt. Ik spreek met opzet van grotere aandacht, omdat de kapitaalmarktordening bepaald niet iets van de laatste tijd is. Zo kennen wij al sedert 1965 het voortdurend verlengde instituut van de centrale financiering. Geleidelijk verdwijnen uit de prijscourant de toch altijd wat meer aansprekende plaatsnamen uit alle

delen van ons land voor de even zakelijke als saaie waslijst van de BNG-leningen. Overigens naar de mening van de zich wat bekocht voelende belegger nog lang niet snel genoeg. Vele leningen prijken nog met percentages van om en nabij de 4%! Daarnaast is er wat de openbare emissies betreft het gentlemen's agreement dat De Nederlandsche Bank met de banken gesloten heeft inzake de emissies van f. 10 mln. of meer, de zogenaamde wachtkamerregeling. De Bank kan hiermede een zekere spreiding in de tijd verkrijgen.

Bij de behandeling van de begroting 1969 werd echter reeds vanuit de Tweede Kamer aangedrongen op meer ordening van de kapitaalmarkt. Blijkens de Memorie van Toelichting op de begroting van Financiën 1970 verloochent echter de minister zijn liberale opvattingen niet en wenst hij niet verder te gaan dan te streven naar een grotere doorzichtigheid van het gebeuren op de kapitaalmarkt. Dit zou dan moeten geschieden in de vorm van een registratie van grotere onderhandse kapitaalmarkttransacties. Tijdens de kamerdebatten van 5 februari jl. kondigde de minister dan ook een desbetreffend wetsontwerp aan. De Nederlandsche Bank zou in dit ontwerp de taak krijgen de gegevens te verzamelen. Voorlopig wordt gedacht aan kwartaalsgewijze opgaven, omdat bij te grote frequentie individuele transacties te veel zouden opvallen en geheimhouding vóór alles geboden is.

Voor het verkrijgen van een grotere doorzichtigheid is een dergelijke registratie geen overbodige luxe. De openbare emissiemarkt is in vergelijking met de onderhandse nog maar van beperkte betekenis, zoals uit de tabel moge blijken:

Netto binnenlands beroep op de kapitaalmarkt (in f. mln.)

	Onderhands	Openbaar	Totaal
1965	5.224	1.717	6.941
1966	5.334	1.675	7.009
1967	6.395	1.509	7.904
1968	7.358	1.455	8.813
1969 (jan.-sept.) ..	4.918	1.043	5.961

Bron: De Nederlandsche Bank

Intussen is daarmee het laatste woord over kapitaalmarktordening nog niet gezegd. Tijdens de vaststelling van hoofdstuk IX B (Financiën) van de begroting 1970 kwam namelijk ook ter sprake het voorontwerp tot wijziging van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen van de hand van het Tweede-Kamerlid van de PvdA, Dr. A. Vondeling. Aan het slot van de

debatten kondigde Dr. Vondeling aan, dat hij de tijdens de Kamerdebatten maakte opmerkingen zo goed mogelijk zou verwerken „in de memorie van toelichting als het definitieve wetsontwerp wordt ingediend”. Wat behelst nu precies dat voorontwerp? Volgens de oorspronkelijke tekst — het valt nauwelijks aan te nemen dat nog aan te brengen wijzigingen van zeer principiële aard zullen zijn — is het doel „om in een periode, waarin de kapitaalmarkt overspannen is de publiekrechtelijke lichamen te verzekeren van een evenredig deel van de ter beschikking komende vaste financieringsmiddelen”.

Dr. Vondeling blijkt hierbij twee dingen op het oog te hebben. In de eerste plaats de verdeling van de voor de publiekrechtelijke lichamen ter beschikking komende middelen tussen Rijk en lagere publiekrechtelijke lichamen. Daarbij wordt beoogd de lagere publiekrechtelijke lichamen een betere kans te geven hun kapitaaluitgaven te dekken. De gedachte om een zekere verdeelsleutel ten aanzien van de beschikbare middelen tussen Rijk en lagere overheid vast te leggen lijkt niet onredelijk. De lagere overheid wordt blijkens de cijfers immers steeds meer uit de markt gedrukt.

Het ontwerp gaat echter veel verder. De vraag wordt namelijk opgeworpen of daarnaast de publiekrechtelijke lichamen genoeg moeten nemen met wat de particuliere sector voor hen overlaat. In tijden van krapte op de kapitaalmarkt komt dit Dr. Vondeling ongewenst voor en wordt „een zekere regulering van de kapitaalmarkt” bepleit. De te volgen werkwijze zou het marktmechanisme zoveel mogelijk intact dienen te laten. Jaarlijks zal — bijvoorbeeld op grond van de Macroeconomische verkenningen — een berekening worden gemaakt van de verwachte ontwikkeling op de kapitaalmarkt. Op basis daarvan bepaalt de Regering hoeveel zij voor het komende jaar nodig heeft, waarbij die behoeftenvoorziening zo goed mogelijk moet worden afgewogen tegen die van de particuliere sector. De adviezen van de SER, De Nederlandsche Bank en de Raad voor de Gemeentefinanciën, zullen hierbij onontbeerlijk zijn. Naar gelang het jaar vordert kunnen de basisgegevens van aanbod en vraag en de daarop afgestemde verdeling worden aangepast aan de feitelijke ontwikkeling. Met andere woorden: er ontstaat voor de aanbieders de verplichting een deel van de middelen aan de overheid aan te bieden. Deze constructie doet al

dadelijk de vraag rijzen of wij hier in feite niet te maken krijgen met een sanctioneren van de politiek van te grote overheidsuitgaven van de laatste jaren.

Zo goed mogelijk zal de behoeftenvoorziening van de overheid moeten worden afgewogen tegen die van de particuliere sectoren. Hoe bepalen wij deze behoeftenvoorziening van de particuliere sector? Hoe stelt Dr. Vondeling zich dit voor? Vooral aan de vraagzijde liggen hier onoplosbare problemen. In feite zouden alle investeringsplannen, waarvoor een beroep op de kapitaalmarkt moet worden gedaan, tevoren bekend moeten worden gemaakt. De mogelijkheden om een deel van deze behoeften buiten Nederland te dekken, zou bij deze berekening mede in aanmerking dienen te worden genomen. Vervolgens zou van het totale aanbod een evenredig deel aan de overheid moeten worden toegewezen. Dit moet onvermijdelijk leiden tot het toekennen van prioriteiten aan de verschillende doeleinden waarvoor een beroep op de markt wordt gedaan.

Terecht heeft de minister zich van een dergelijke vergaande marktordening gedistantieerd met het motief, dat de overheid zich daarmee een nimmer na te komen verantwoordelijkheid voor alle investeringsbeslissingen op de hals haalt. Bovendien zijn de moeilijkheden bij het bepalen van het aanbod zeker niet minder groot dan die bij de bepaling van de vraag. In de kamerdebatten is door verschillende sprekers gesteld, dat met name het aanbod uit het buitenland grote problemen oplevert. Factoren als valuta-voorkeur kunnen tot plotseling zeer grote aanbodfluctuaties leiden. Omgekeerd is het mogelijk, dat een deel van het binnenlandse aanbod door attractieve mogelijkheden in het buitenland verlokt wordt tot belegging bijvoorbeeld in Euro-convertibles. En wat tenslotte te zeggen van de wisselende voorkeur voor belegging in aandelen of obligaties, die een deel van het binnenlandse aanbod op de te reguleren obligatiemarkt kan doen afvloeien naar de aandelenmarkt en omgekeerd?

Het marktmechanisme zou volgens het voorstel zo veel mogelijk intact moeten worden gelaten. Is het echter niet te optimistisch te verwachten, dat van een dergelijk ingrijpen slechts een geringe verstoring van deze marktverhoudingen uitgaat? Immers, het ligt voor de hand, dat in tijden van grote krapte op de kapitaalmarkt het rentepeil op dat deel dat voor de particuliere sector blijft gereserveerd hoger zal uit-

komen dan oorspronkelijk het geval zou zijn geweest. Wanneer namelijk vooraf van de beschikbare middelen een belangrijk deel voor Rijk en lagere overheid wordt gereserveerd, kan het renteniveau dat op de resterende vrije markt voor de particuliere sector tot stand komt nauwelijks nog een indicatie zijn voor de leningsvoorwaarden van de verplichte inschrijvingen. Bovendien: de regeling start met een grote achterstand op het gebied van de niet-geconsolideerde schuld van de lagere publiekrechtelijke lichamen. Als het de bedoeling is van het wetsontwerp om dit geleidelijk recht te trekken, komt de particuliere sector dan niet nog verder onder druk, met alle daaraan voor de renteontwikkeling verbonden gevolgen? En zullen bijvoorbeeld de institutionele beleggers na afloop van de als tijdelijk bedoelde regeling niet tot een zekere aanpassing van hun portefeuille overgaan, ten einde het hun enigszins opgelegde financieringspatroon meer in overeenstemming te brengen met hun traditionele beleggingspolitiek, hetgeen ook weer verstorend werkt op het rentepeil?

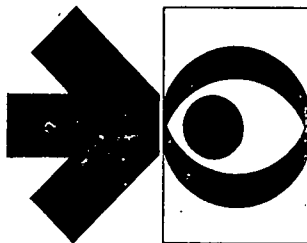
Last but not least: kunnen wij ons veel illusies maken ten aanzien van het tijdelijke karakter van een dergelijke regeling? Dr. Vondeling stelt, dat een regeling „dus alleen en uitsluitend in geval van een overspannen kapitaalmarkt”, noodzakelijk is. Ik ben geneigd hier wat sceptisch tegenover te staan en deze uitlating cum grano salis te nemen. Er bestaat ook zo iets als een kredietrestrictieregeling van tijdelijke aard. Welnu, de banken zijn een periode zonder regeling praktisch geheel ontwend!

Objectieve criteria voorts om een toestand van kapitaalmarktcrapte te identificeren ontbreken. De rente vormt zeker een allesbehalve betrouwbare indicator, beïnvloed als zij is door buitenlandse factoren en binnenlandse inflatiebestanddelen, die nominale en reële rente steeds verder uit elkaar drijven. Is het gevaar niet groot, dat politieke motieven hierbij een rol gaan spelen? Het is wellicht in dit verband interessant, dat blijkens een artikel in de *Volkscrant* van 10 februari jl. — naar aanleiding van de eventueel aan de regering te verlenen bevoegdheid belastingen om conjuncturele redenen te verhogen of te verlagen — Dr. Vondeling heeft betoogd, dat hij het een zwak punt vindt dat in de wetsartikelen niet is aangegeven wat het criterium is, waarop van de bevoegdheid gebruik kan worden gemaakt en

dat het gevaar groot is, dat politieke motieven een rol gaan spelen. Indien indiener consequent is, moet hij in deze argumenten aanleiding vinden het wetsontwerp te laten voor wat het is: een nog niet ingediend ontwerp.

Dr. H. G. Advokaat

Magazien

Waarderingsmethoden

Over de wijze van waarden van duurzame activa is al heel wat getheoretiseerd, getuige de hoeveelheid literatuur die hierover bestaat. Over de in de praktijk gehanteerde methoden zijn echter nog maar weinig gegevens beschikbaar. Ongeveer vijf jaar geleden publiceerde *ESB* een artikel van de heer H. H. M. Foppe¹, waarin deze de resultaten van een beperkt onderzoek (81 ondernemingen) vermeldde. Onlangs is door het Economisch Instituut aan de Vrije Universiteit een onderzoek uitgevoerd dat een groter aantal ondernemingen omvatte, t.w. 259. Van deze ondernemingen waren op 2 januari 1968 de aandelen op de Amsterdamse effectenbeurs genoteerd in de rubriek „Handel, industrie en diversen”. De uitkomsten van dit onderzoek, waarvoor jaarverslagen als basismateriaal dienden, zijn door Drs. A. N. de Bruin, directeur van genoemd instituut, gepubliceerd in het *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfshuishoudkunde* van januari 1970.

Bij het onderzoek zijn vier waarderingsmethoden onderscheiden, t.w.:

1. waardering van de activa en vaststelling van de afschrijvingen op basis van de uitgaafprijs;
2. waardering van de activa op basis van de uitgaafprijs, echter onder aftrek van extra afschrijvingen boven die op basis van de uitgaafprijs;
3. waardering van de activa op basis van de uitgaafprijs; er vinden wel extra afschrijvingen plaats (eventueel tot

op vervangingswaardebasis), doch deze worden niet in mindering gebracht op de activa, maar gecrediteerd op een passiefrekening;

4. waardering van de activa en vaststelling van de afschrijvingen op basis van de vervangingswaarde. Ten einde na te gaan of er verband bestaat tussen de toegepaste waarderingsmethode en de aard en omvang van de ondernemingen, werden deze onderverdeeld in een achttal branches en in vier grootteklassen.

Drs. De Bruin heeft de resultaten van het onderzoek overzichtelijk gepresenteerd (in de vorm van 11 tabellen) en van een duidelijke toelichting voorzien. Er blijkt o.a. uit, dat methode 1 (uitgaafprijsbasis) het meest wordt toegepast, nl. door 131 van de 259 onderzochte ondernemingen (d.i. 50,6%). Volledige toepassing van de vervangingswaarde (methode 4) geschiedt het minst, nl. bij 39 ondernemingen (15%). Methoden 2 en 3 worden iets meer gebruikt, t.w. door resp. 47 (18,1%) en 42 (16,2%) ondernemingen. Beziet men de uitkomsten per grootteklasse dan blijkt duidelijk een samenhang tussen de omvang van de duurzame activa en de toegepaste waarderingsmethode. De kleinste bedrijven passen in meerderheid methode 1 toe. Naarmate de bedrijfsgrootte toeneemt, vinden achtereenvolgens de methoden 2 en 3 meer toepassing. Pas bij de zeer grote bedrijven wordt methode 4 veel gehanteerd. Deze tendentie geldt voor alle onderscheiden branches.

In de praktijk van het Nederlandse bedrijfsleven wordt de vervangingswaarde als basis voor het waarden van duurzame activa dus bij lange na niet algemeen toegepast. Drs. De Bruin voegt aan deze conclusie nog toe dat het aannemelijk is, dat bij de — in aantal verreweg overheersende doch gemiddeld veel kleinere — *overtge* (dus niet ter beurze genoteerde) ondernemingen, waardering op basis van de historische uitgaafprijs relatief nog veel meer toepassing vindt. Uit het feit, dat 16% van de 81 (gemiddeld grotere) door de heer Foppe onderzochte ondernemingen de vervangingswaarde toepaste tegen 15% van de 259 door het Economisch Instituut onderzochte ondernemingen, concludeert hij tenslotte

¹ H. H. M. Foppe: *Het getrouwe beeld in de gepubliceerde jaarrekening, in „ESB” van 27 oktober 1965, blz. 991-993.*

dat ook in het recente verleden geen duidelijke verschuivingen in de toegepaste waarderingsmethode ten gunste van de vervangingswaarde hebben plaatsgevonden.

Vpb in België

Vpb betekent verticale prijsbinding. Over de voor- en nadelen hiervan en over haar juridische toelaatbaarheid is de laatste tijd in België nogal wat te doen geweest. Drs. J. H. Schmidt wijdt er een artikel aan in het februari-nummer van *Handelsoverzicht/Revue Commerciale*, het maandblad van de Nederlandsche Kamer van Koophandel voor België en Luxemburg. Erg gelukkig met de gang van zaken toont hij zich daarin niet. Het praktisch loslaten van de vpb in België in het afgelopen jaar heeft een toestand teweeggebracht, waarmee naar zijn zeggen eigenlijk niemand vrede heeft. Er hebben zich door de overmatige onderlinge concurrentie van verschillende groepen uit de wereld der moderne distributievormen allerlei excessen voorgedaan op prijzengebied:

„Zo hebben wij bv. in de gemeente Waterloo in 1969 de tweede slag van deze naam gekend tussen een hypermarkt tot één groep behorend, en drie supermarkten van een andere groep. Wij hebben gezien, hoe bij de opening van een nieuwe hypermarkt te Waver op zaterdagmiddag de mensen met speciale dubbeldekkersbussen van hun huizen werden gehaald om de opening bij te wonen, en deze bussen zelfs tot Waterloo kwamen, en zodoende de klanten van een tot dezelfde groep behorend „shopping-center” afleidde. Wij zien bij een andere bestaande groep, hoe supermarkten prijsconcurrentie aandoen aan tot dezelfde groep behorende traditionele verkooppunten, en deze supermarkten hunnerzijds weer worden aangevallen door tot dezelfde groep behorende hypermarkten. En deze onderlinge concurrentie gebeurt steeds tegen prijzen, die nauwelijks een marge laten voor de kosten dezer moderne distributievormen”.

Drs. Schmidt is van mening dat in deze tijd van overvloed de normale concurrentie van fabrikanten en wederverkopers, zelfs binnen het kader van een vpb-systeem, wel voor de gewenste druk op de prijzen van (merk)artikelen zou zorgen, voor zover althans de nodige rentabiliteit van het bedrijfsleven die toelaat. Die rentabiliteit vindt hij overigens voor grote delen van het Belgische bedrijfsleven niet zo best. Ook vindt hij dat het woord „oververhitting” der economie thans te gemakkelijk wordt gebruikt. Deze doet zich in België zeker op bepaalde gebieden voor, maar is z.i. lang niet zo algemeen. als vaak wordt beweerd.

(I.M.)

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU W. STEMMER & ZN N.V.

Lieven de Keystr. 77, tel. (010) 20 06 86, Rotterdam-14
vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Maastricht, Renkum, Rheden, Rotterdam en Veldhoven.

Wij leveren ook

NOTULEN VAN DIRECTIE- EN AANDEELHOUDERSVERGADERINGEN

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

Woning- en stedenbouw

Dr. A. J. Hendriks, hoofd van de afdeling regionaal onderzoek van het Nederlands Economisch Instituut, heeft in *Stedenbouw & Volkshuisvesting* van januari 1970, voornamelijk aan de hand van literatuur, enkele economische aspecten van de woning- en stedenbouw besproken met het doel „bij te dragen tot meer inzicht in de betekenis, welke de econoom en het economisch onderzoek voor de werkzaamheden van de architect en de stedenbouwer kunnen hebben”.

Wat de woningbouw betreft, gaat hij heel kort in op twee onderwerpen van onderzoek, t.w. de vraag- en aanbodzijde van de markt voor woondiensten en de huurquote. Met betrekking tot dit laatste wijst hij o.a. op het relatief lage huurniveau in Nederland. Dr. Hendriks verwacht echter, dat het verschil in huurniveau van Nederland met andere landen in snel tempo zal verminderen. Hij vindt het derhalve raadzaam, bij een prognose uit te gaan van een met andere Westeuropese landen vergelijkbare huurquote.

In zijn, eveneens globaal, overzicht van de betekenis van de economie voor de stedelijke planning stelt Dr. Hendriks o.a., dat er pas sedert 1960 sprake is van pogingen om kwantitatieve modellen van de stedelijke ontwikkeling op te stellen en dat de situatie thans nog niet zo is, dat van een bevredigende „comprehensive planning” kan worden gesproken. In de stedenbouwkundige praktijk bedient men zich volgens Dr. Hendriks van bepaalde standaarden welke soms redelijk, soms onvoldoende zijn gefundeerd. Inzake het verkrijgen van nieuwe inzichten op grond van het gestaag voortgaande onderzoekingswerk is Dr. Hendriks optimistisch. In dit verband wijst hij

op bepaalde onderzoeken van het NEI en op studies van met name Prof. Dr. L. H. Kläassen (die een hulpmiddel ontwierp om de min of meer autonoom gehanteerde standaarden van de stedenbouwkundige ontwerpers te toetsen) en de Engelse onderzoeker Nathaniël Lichfield.

Ondanks de beknoptheid van zijn uiteenzettingen is Dr. Hendriks o.i. geslaagd in zijn opzet: duidelijk te maken — voor zover nog nodig — dat de economie een bijdrage kan leveren tot het oplossen van vraagstukken op het gebied van woning- en stedenbouw. Alleen vragen wij ons af, of architecten en stedenbouwkundigen niet uitvoeriger over het hoe geïnformeerd hadden moeten worden. Wij vermoeden namelijk dat zij bij het „consumeren” van dit artikel zullen ervaren, dat ook hier weer opgaat dat „l'appétit vient en mangeant”. Een wat uitgebreider dis is dan niet te versmaden.

d.W.

Mr. J. Viersen, E. N. Jonker en Mr. S. Stoffer: *De belasting-almanak 1970*. Elseviers Weekblad, Amsterdam 1970, 256 + VIII blz., f. 6,50.

Deze vijftiende editie van de bekende belasting-almanak van Elsevier is gericht op de nieuwste wettelijke bepalingen en bestemd voor de aangifte van de inkomstenbelasting 1969 en ver-

mogensbelasting 1970. De vragen van het aangiftebiljet worden door de auteurs op de voet gevolgd. Behalve een toelichting op iedere vraag, zijn afzonderlijke beschouwingen opgenomen over onderwerpen als: eigen huis, auto, huwelijk, geboorte, (studerende) kinderen, bejaarden, teruggaaf van belastingen via het T-biljet, premieheffing AOW enz., successie- en schenkingsrecht, personele belasting en schoolgeld. Mede zijn opgenomen het tarief inkomstenbelasting voor 1969, een uittreksel van het tarief inkomstenbelasting 1970 en de wetswijzigingen ingaande 1970. In de bijlage zijn o.a. de grootte van de uitkeringen AOW en AWW, de kinderbijlagen, de coördinatie tabel loonbelasting per 1 januari 1970 en de „laatste nieuwtjes” vermeld. Als extra service is dit jaar voor het eerst een „Specificatie-Memo” bijgevoegd.

J. B. Dekker: Samsoms moderne belastingleidraad 1970. N. Samsom, Alphen aan den Rijn (1970), f. 4,90.

Dit boekje wil een leidraad zijn bij het invullen van de aangiftebiljetten A en T voor de inkomstenbelasting (aangifte 1969). Het is samengesteld

met behulp van de techniek van de geprogrammeerde instructie en richt zich in het bijzonder tot de grote groep personen, die inkomsten uit arbeid genieten, d.w.z. salaris, loon, pensioen. Achterin het boekje zijn de tarieven inkomstenbelasting 1969 en 1970 opgenomen.

Broekman's Commissiebank voor Incourante Fondsen N.V.: Gids voor incurante fondsen 1970. Amsterdam 1970, f. 7,50.

Zoals elk jaar bevat ook deze gids een opgave van de belangrijkste incurante fondsen. Er staan gegevens in over: statutair en geplaatste kapitaal per ultimo 1969; dividenden over de jaren 1965/1968, alsmede laagste en hoogste koersen gedurende de jaren 1967 t/m 1969; uitstaande obligatieleningen met aflossingsvoorwaarden; oprichters- en winstbewijzen (totaal aantal van elk uitstaand, alsmede aandeel in de overwinst); koersen per 31 december 1969; voorts zetels en vele aantekeningen betreffende deze fondsen. Ook deze gids kan van pas komen bij de aangifte voor de vermogens- en inkomstenbelasting.

Dr. H. O. C. R. Ruding: Naar één geïntegreerde Europese kapitaalmarkt? Stenfort Kroese, Leiden 1969, 510 blz., f. 48.

Tot de interessantste gedeelten van het communiqué, dat de staatshoofden en regeringsleiders van de EEG-lid-staten na afloop van de conferentie, gewijd aan de Europese integratie, die op 1 en 2 december jl. in Den Haag plaatsvond, de wereld inzonden behoren de passages die betrekking hebben op economisch en monetair terrein. Men kan er o.m. in vinden dat bedoelde staatshoofden en regeringsleiders zijn overeengekomen dat in de loop van 1970, op basis van een op 12 februari 1969 door de Europese Commissie ingediend Memorandum (d.w.z. het Plan-Barre inzake coördinatie van de economische politiek en nauwe samenwerking op monetair terrein tussen de EEG-lid-staten), in de Raad van Ministers van de EEG „een in fasen uit te voeren plan zal worden uitgewerkt dat de verwezenlijking van een economische en monetaire unie ten doel heeft”. Deze passages zijn des te belangwekkender, indien men ze plaatst tegen de achtergrond van de beschouwingen inzake de aard van een monetaire unie en de

implicaties van zulk een unie, zoals deze te vinden zijn in de uitvoerige en gedegen studie inzake de problematiek van de totstandkoming van één grote geïntegreerde ofwel gemeenschappelijke Europese kapitaalmarkt, waarop Dr. Ruding in april 1969 aan de NEH te Rotterdam promoveerde.

Als voorwaarden voor de totstandkoming van een geïntegreerde Europese kapitaalmarkt noemt Ruding liberalisatie van het internationale kapitaalverkeer, aanpassing van de organisatie van de nationale kapitaalmarkten en aanpassing van het economische beleid van de nationale overheden. In dit verband wijst de auteur erop dat divergenties in het nationale economische beleid het internationale kapitaalverkeer kunnen verstoren, zowel in de zin dat op zichzelf gewenste internationale kapitaalstromen achterwege blijven als in de zin dat zij aanleiding geven tot het optreden van ongewenste internationale kapitaalstromen.

De correcties die plaatsvinden om bedoelde divergenties op te heffen

dienen zowel het beleid tot handhaving van het interne economische evenwicht als het beleid tot handhaving van het externe economische evenwicht te betreffen. In het kader van het laatste concludeert de auteur dat het voor het ontstaan van een geïntegreerde Europese kapitaalmarkt een absolute voorwaarde is, dat binnen het integratiegebied alle valutaire risico's worden geëlimineerd. Dit kan slechts worden bereikt door het creëren, hetzij formeel hetzij de facto, van een monetaire unie. Een formele monetaire unie houdt volgens de auteur in dat zowel het nationale betalingsbalansbeleid, het monetaire beleid als het budgettaire fiscale beleid volledig gecentraliseerd dienen te worden. Dit „vereist een opgeven resp. sterk verminderen van de nationale autonomie inzake het economische beleid en daarmee toch ook ten aanzien van het politieke beleid in het algemeen. Ook de huidige staatkundig-politieke structuur in Europa zou aanzienlijke aanpassingen moeten ondergaan”.

Deze nogal verreikende conclusies van de auteur zijn moeilijk aanvaardbaar. Wel zou men wat betreft de aanpassing van de staatkundig-politieke structuur de toevoeging „althans op den duur” kunnen aanbrengen. De schrijver constateert dan dat geen van de huidige vormen van internationale samenwerking in Europa aan de vereisten voor een monetaire unie voldoet en dat bijv. het Verdrag van Rome een dergelijke unie ook niet voorschrijft. Hij gaat zelfs zover om uitspraken, volgens welke binnen enkele jaren in de EEG een monetaire unie of een gemeenschappelijke valuta bereikbaar zou zijn, als duidelijk onrealistisch te kwalificeren en stelt dat, wat dit betreft, het hoofdprobleem gelegen is in het ontbreken van voldoende economisch-politieke bereidheid. De vraag rijst nu of uit het eerder geciteerde communiqué van de topconferentie in Den Haag afgeleid mag worden dat sedert begin december 1969 in de EEG deze economisch-politieke bereidheid nu wél aanwezig is, m.a.w. of men, onder drang van de economisch-politieke realiteiten, in feite heeft besloten tot aanzienlijke uitbreiding van het Verdrag van Rome. Of zou het kunnen zijn dat niet alle opstellers van het communiqué zich van de draagwijdte van de gekozen bewoordingen ten volle bewust waren?

Het is nog te vroeg om te dien aanzien reeds een definitieve uitspraak te doen. Wel blijkt uit een en ander duidelijk de actualiteit van de door Ruding aan-

gesneden problematiek. Zijn beschouwingen over de voorwaarden voor een Europese kapitaalmarkt worden voorafgegaan door niet minder dan 45 pagina's gewijd aan de doelstelling van zijn studie, definities en terrein-afbakening. Daarbij wordt o.m. uitvoerig ingegaan op het begrip geïntegreerde Europese kapitaalmarkt. Als criterium voor het „geïntegreerd” zijn van een kapitaalmarkt neemt de auteur egalisatie van de kapitaalrente overal in het betrokken integratiegebied, terwijl het begrip Europa in dit verband in feite beperkt blijkt te worden tot de EEG plus Engeland en Zwitserland. Daarmee introduceert de schrijver in wezen naast de Europa's van de Zes (EEG), de Zeven (EFTA); de Tien (EEG + kandidaatleden) en de Dertien (EEG + EFTA) weer een nieuw Europa van de Acht. Het begrip „Europees” wordt er daarmee niet eenvoudiger op, terwijl de door de schrijver terecht nagestreefde duidelijkheid en aansluiting bij het spraakgebruik er evenmin door worden bevorderd. Ook vanuit de — door mij gedeelde — overweging dat het streven naar een geïntegreerde kapitaalmarkt slechts zinvol is als het een onderdeel vormt van een algemeen streven naar economische integratie, komt het uitdrukkelijk hierbij betrekken van Zwitserland mij minder gelukkig voor.

De voor- en nadelen van een geïntegreerde Europese kapitaalmarkt worden uitvoerig behandeld. Tot de voordelen worden o.m. gerekend betere aanwending van de produktiefactor kapitaal en daarmee vooral vergemakkelijking van de financiering van grote ondernemingen (geïnspireerd door Servan-Schreiber acht de auteur het voor vele Europese ondernemingen van belang om zich op financieringsgebied te kunnen meten met Amerikaanse concurrenten), vermindering van verstoring in de concurrentieverhoudingen tussen ondernemingen in Europa, vergroting van het aanbod op de kapitaalmarkt, enz. Bij de nadelen gaat de auteur vooral in op de vrees van de nationale overheden dat volledige liberalisatie van het particulier-kapitaalverkeer het nationale economische evenwicht zal verstoren.

Zijn conclusie luidt dan ook dat liberalisatie van kapitaalverkeer en versterkte coördinatie van het economische beleid parallel dienen te worden nagestreefd. Vervolgens worden de mogelijkheden om door gouvernementele actie de totstandkoming van een geïntegreerde Europese kapitaalmarkt te bevorderen behandeld, waarbij veel

aandacht besteed wordt aan de tot nu toe nog met weinig succes bevroonde activiteiten van de EEG op dit gebied. In aansluiting hierop volgt een hoofdstuk van maar liefst 150 pagina's, gewijd aan de Euro-kapitaalmarkt. Deze wordt door Ruding gekarakteriseerd als een parallelmarkt t.o.v. de nationale kapitaalmarkten in Europa en Amerika, die beschouwd mag worden als een substituuat voor een werkelijk geïntegreerde internationale c.q. Europese kapitaalmarkt.

Met zijn heldere descriptie van tal van aspecten van de Euro-kapitaalmarkt voorziet Ruding bepaald in een leemte en hij zal hiermede zeker talrijke lezers aan zich verplichten. Nadat tenslotte nog enige aandacht besteed is aan de mogelijkheid voor financiële instellingen om de totstandkoming van een geïntegreerde Europese kapitaalmarkt te bevorderen, wordt het boek besloten met een samenvatting waarin nogmaals wordt gewezen op de sterke vermindering van de economische soevereiniteit en de vergaande mate van economische en politieke integratie, die vereist is voor het totstandkomen van een geïntegreerde Europese kapitaalmarkt. De conclusie van de auteur luidt dat voorshands gestreefd dient te worden naar een minder vergaande doelstelling

en dat bij het verkleinen van de afstand tussen ideaalbeeld en realiteit het accent gelegd dient te worden op het gouvernementele vlak waarbij de EEG als stimulerende en dynamische kern dient te fungeren.

Bezieet men het boek van Ruding als geheel dan dient de conclusie te zijn dat de literatuur verrijkt is met een uitstekend handboek, dat velen die zich op dit terrein willen oriënteren goede diensten zal bewijzen. Afgezien van kritiek t.a.v. details kan echter wel gesteld worden dat het boek aan waarde gewonnen zou hebben indien de auteur zich wat meer zelfbeperking had opgelegd. Men krijgt nu onwillekeurig de indruk dat de schrijver voor alles heeft gestreefd naar een zo groot mogelijke volledigheid en het gedetailleerd tot op de dag bijhouden van allerlei ontwikkelingen (hetgeen bijv. wat betreft de EEG toch niet geheel gelukt is). Hierdoor zijn overzichtelijkheid en leesbaarheid van het werk af en toe wel wat in het gedrang gekomen. Met deze constatering wordt echter aan mijn positieve beoordeling van het boek als geheel zeker geen afbreuk gedaan.

Dr. A. S. Friedeberg

Peter F. Drucker: The Age of Discontinuity. Guidelines to our Changing Society. Heinemann, Londen 1969, 369 blz., 63 sh.

Peter Drucker, hoogleraar in de bedrijfsvoering (management) aan de New York University's Graduate School of Business, blijft een vruchtbaar auteur. Er zijn nu al negen boeken van zijn hand verschenen in nauwelijks tien jaren, waaronder *The Practice of Management* het meest bekende is. Daarnaast trokken ook zijn boeken *Managing for Results* en *Landmarks of Tomorrow* veel aandacht. Reeds eerder stelde ik vast dat er een dalende lijn in het werk van Drucker is te constateren. Dit is ook niet verwonderlijk voor iemand, die naast zijn omvangrijke taken als hoogleraar en adviseur, ook nog gedwongen is terwille van zijn reputatie vrijwel elk jaar een nieuw boek af te leveren.

In *The Age of Discontinuity* brengt de schrijver heel wat te berde. Hij heeft zich naar zijn zeggen niet gezet aan het uitstippelen van wegen naar de toekomst; hij heeft slechts

willen zeggen dat de continuïteit in onze maatschappelijke ontwikkeling tegenwoordig ontbreekt, dat wij rekening moeten houden met onderbrekingen, plotselinge veranderingen, revoluties, zo men wil. Het boek, aldus Drucker zelf: „kijkt naar vandaag. Het vraagt zich niet af, hoe zal het er morgen uitzien? Het stelt zich de vraag welke problemen wij vandaag moeten oplossen om zelf onze (leefbare) toekomst te maken”. Van futurologie in de eigenlijke zin van het woord is dus in dit boek geen sprake.

Voor de behandeling van dit probleem heeft Drucker meer dan 350 bladzijden nodig gehad. Zijn studie valt uiteen in vier delen, die elk een onderwerp behandelen dat de schrijver van doorslaggevend belang acht voor zijn visie op de discontinuïteit. Het eerste onderwerp is dat van *de op kennis gebaseerde technologieën* (knowledge technologies). Anders gezegd, onze industrie in het bijzonder

en ons bedrijfsleven in het algemeen worden steeds meer afhankelijk van een reeks van nieuwe wetenschappelijke vindingen of ontwikkelingen, die gehele oude bedrijfstakken overbodig kunnen maken en nieuwe op de groei ingestelde bedrijfstakken een kans geven. Het proces van veroudering en vernieuwing bevindt zich in een stroomversnelling, waardoor elke voortzetting van het oude na steeds kortere perioden ten dode is gedomd. Als voorbeelden noemt hij de ontwikkeling van de informatie-industrie, de exploitatie van de oceanen, de opkomst van nieuwe materialen, zoals kunststoffen en het ontstaan van de megalopolis, de wereldstad die niet alleen bijzondere technologische eisen stelt, maar evenzeer door de ontwikkeling van de technologie tot een mogelijkheid wordt.

Een tweede onderwerp is *de snelle overgang van een internationale economie naar een wereldeconomie*. Dit is, op zichzelf geen nieuw probleem; Drucker schildert het echter op een indrukwekkende wijze als een „mondiaal winkelcentrum”. Dat een dergelijk winkelcentrum nog lang geen werkelijkheid is bewijst de huidige toestand van ernstige politieke tegenstellingen. Bovendien bevinden wij ons slechts aan het begin van het slechten van tolmuren en van een harmonisatie van wetgevingen, normen, kredietmogelijkheden, en wat al niet meer onzichtbare factoren die het mondiale goederen-(en mensen-)verkeer in de weg staan. Grote aandacht besteedt Drucker overigens aan het produktief maken van de armen, het probleem van de verheffing van de arme landen.

In het derde deel van de studie komt het onderwerp „*Een Maatschappij van Organisaties*” ter sprake. Drucker toont aan dat niet de ondernemingen in weerwil van hun spectaculaire groei, maar de organisaties (verenigingen, stichtingen, vakbonden) een overheersende factor in ons maatschappelijk bestel zullen vormen. Als voorbeeld noemt hij de Young Men's Christian Association (YMCA), die in de Verenigde Staten beschikt over een budget van \$ 200 mln. en de Carnegie Foundation en de Ford Foundation, die over fondsen beschikken die de \$ 350 mln. per jaar benaderen. Dit zich sterk ontwikkelend pluralisme zal ons maatschappelijk bestel beïnvloeden. De ondergang van de onafhankelijke persoon ziet Drucker bij deze ontwikkeling niet; de mens blijft individueel ver-

antwoordelijk voor al wat er gebeurt.

Van het vierde deel van het boek, handelend over de *kennismaatschappij*, had ik mij veel voorgesteld. Ik ben echter ietwat bedrogen uitgekomen. Wel stelt Drucker dat de huidige ontwikkeling niet denkbaar is zonder de toepassing van de nieuw verworven kennis, doch hij werkt dit probleem, ondanks een veelheid van woorden, onvoldoende uit. Dit neemt niet weg dat hij hier en daar tot interessante gevolgtrekkingen komt. Zo stelt hij dat de wetenschappelijk bedreven landbouw en de wetenschappelijke bedrijfsvoering (scientific management) hebben geleid tot een verlenging van de produktieve levensduur van de mens en dat de verlenging van die levensduur wederom leidt tot een belangrijke uitbreiding van het aantal jaren dat de mens aan opleiding en vorming moet besteden. Hij bepleit de vorming van universele mensen, die zonder veel moeite van beroep kunnen veranderen en in verband daarmee acht hij een vernieuwing van het onderwijs noodzakelijk. Kennis en kunde, zo is zijn slotsom, zullen in de toekomst het maatschappelijke leven beheersen.

In een slotbeschouwing (blz. 357) erkent Drucker dat zijn boek een oppervlakkig boek is. Deze zelfkennis is slechts te prijzen. Dat hij voor een oppervlakkig boek zoveel bladzijden nodig heeft is iets wat wij de schrijver zeker kwalijk kunnen nemen. In-

dien hij het probleem van de kennismaatschappij alleen tot onderwerp van zijn studie zou hebben gekozen, en hij dit probleem ook kwantitatief voldoende zou hebben uitgediept, zou zeker een belangwekkende studie te voorschijn zijn gekomen. Nu heeft de lezer het gevoel alsof de schrijver een groot aantal bestaande problemen herkauwt, zonder dat hij ons de suggestie geeft dat wij in de richting van een oplossing worden gedreven.

Het oppervlakkige van het boek komt ook tot uitdrukking in het menigvuldig gebruik van Angelsaksische stoplappen, zoals „by and large” en „let alone”. Niettemin heeft de lezing van dit omvangrijke boek zin, omdat Drucker aantoonde dat een geloof in „free enterprise” nog altijd mogelijk is. Kenmerkend is ook de optimistische toon waarin het boek is geschreven. Het is opvallend dat men deze toon zo dikwijls bij Amerikaanse auteurs aantreft. Het is een bewijs dat wij nog steeds te doen hebben met een jong volk dat vitaal is en kansen wil benutten. Tenslotte, maar niet in de laatste plaats, spreekt uit dit boek een onbeperkt en hartverwarmend geloof in opvoeding. „Education” is eigenlijk meer dan opvoeding; het houdt in de gehele mentale en morele begeleiding van de mens van de wieg tot aan het graf. Alleen reeds daarom zullen velen zich tot dit boek aangetrokken voelen.

Drs. P. van Zuuren

Dr. A. Heertje: Elementaire commerciële economie. Met medewerking van Drs. E. de Zoete. H. E. Stenfert Kroese, Leiden 1969, 172 blz., f. 9.

Dit is het derde min of meer populaire economieboekje van de hand van Prof. Heertje. Na zijn *De kern van de economie* en *Inleiding tot de commerciële economie* is nu *Elementaire commerciële economie* verschenen. Deze reeks — die niet als zodanig wordt gebracht — is een waardevolle bijdrage aan de popularisering van de economische wetenschap. Alle drie boekjes geven de stof in heldere korte paragrafen, gelardeerd met mooie figuren alsmede tabellen. Iedere paragraaf wordt afgerond met een dikgedrukte conclusie. Aan het slot van ieder hoofdstuk volgen opgaven. *Elementaire commerciële economie* geeft bovendien nog na ieder hoofdstuk een praktische illustratie, die stuk voor stuk geslaagd mag heten; zowel getoetst aan de commerciële

praktijk als aan de illustratieve waarde van het behandelde.

Overigens is dit boek voor het overgrote deel van de inhoud letterlijk gelijk aan de *Inleiding*, in grote lijn langs het inmiddels klassieke Verdoorniaanse patroon: markt vormen, consumentengedrag, marktonderzoek, commercieel beleid, produkt-, prijs-, distributie- en reclamebeleid. Geschrapt zijn de uitgesproken wiskundige paragrafen (maar helaas ook het register op de begrippen).

Om mijn functie als criticus waar te maken zou ik willen opmerken dat mij de hele aanpak van dit boek nog te theoretisch-economisch voorkomt en te weinig commercieel, verkoperig, reclame-minded (zoals ook het HEAO waarvoor het bedoeld is). Weliswaar wordt o.a. in de marktonder-

zoekparagraaf met de mond de consument-gerichtheid gepredikt, maar vaak komt de Oude Adam nog boven. Zo zou ik bij de behandeling van het prijsbeleid in het geheel niet het (geladen) woord discriminatie gebruiken willen zien, maar eerder gewoon: prijsdifferentiatie.

Het plotseling noemen van de „kruiselingse elasticiteitscoëfficiënt” (blz. 119) zie ik als een slip in het bovengenoemde schrappingsproces. Tenslotte: aanbevolen.

Drs. L. A. van der Linden

Prof. Dr. C. F. Scheffer: Financiële notities II, Tweede herziene en gewijzigde druk, Delwel, 's-Gravenhage 1968, 245 blz., f. 12,50.

De Nederlandse bedrijfseconomische literatuur is sedert een aantal jaren verrijkt met twee bundels *Financiële notities* van de hand van Prof. Dr. C. F. Scheffer. Van beide bundels is inmiddels een tweede herziene druk uitgegeven. Het laatst verschenen is de nieuwe druk van *Financiële notities II*; deze dateert van 1968.

De opzet van beide bundels, die oorspronkelijk slechts het karakter hadden van een verzameling van een aantal artikelen, voordrachten en redevoeringen, tendert steeds meer naar die van een leerboek voor studerende. Dit blijkt onder andere uit de moeite die is gedaan om in de herdruk van deel II de onderwerpen in een logische volgorde te plaatsen en om de samenhangen tussen de in de beide bundels opgenomen hoofdstukken door wijzigingen duidelijk te maken. De vorm die hier is gekozen heeft het voordeel, dat snelle aanpassingen aan veranderingen mogelijk worden door het opnemen van nieuwe publikaties en/of nieuwe — speciaal voor deze bundel samengestelde — opstellen. Mede door het aanpassen of laten vervallen van reeds eerder opgenomen hoofdstukken behoudt de behandelde stof op deze wijze een grote mate van actualiteit.

Typend is in dit verband de grote aandacht die in de herdruk van *Financiële notities II* is gewijd aan de problematiek van het selecteren van investeringsprojecten. In de oorspronkelijke versie van dit deel werd hieraan één hoofdstuk gewijd, door op te nemen Scheffers diërede van 1963: „De gewenste rentabiliteit van investeringen”. In deze herdruk zijn daaraan drie hoofdstukken toegevoegd, te weten „De problematiek van de investeringsbeslissing” (hoofdstuk III), „Rentabiliteitsmeting bij het selecteren van investeringsprojecten” (hoofdstuk V) en „Beschouwingen rond de „Solomon grafiek”” (hoofdstuk VI). De hoofdstukken die zich speciaal met het

investeringsvraagstuk bezighouden beslaan thans ca. 40% van het tot 245 pagina's uitgedijde deel II.

De aandacht die aan het investeringsvraagstuk wordt geschonken is in overeenstemming met de wijzigingen die de traditionele benadering van het financieringsvraagstuk heeft ondergaan. Werd in die benadering het keuzevraagstuk met betrekking tot de financieringsvormen op de voorgrond geplaatst door de vermogensbehoefte als gegeven aan te nemen, nadien is aan de selectie van investeringsprojecten steeds meer aandacht geschonken. Zoals Scheffer in het zeer lezenswaardige andere nieuwe hoofdstuk („Ontwikkelingen in de leer van de financiering”, hoofdstuk IX) uiteenzet is daarbij aanvankelijk de balans naar de andere kant doorgeslagen door nu de wijze van financieren, via de gemiddelde cost of capital, als datum te aanvaarden. In een later stadium is de aandacht evenwichtiger verdeeld en de interdependentie tussen de investerings- en financieringskeuze beter uit de verf gekomen, doordat een simultane op-

lossing van beide keuzeproblemen werd nagestreefd.

De hoofdstukken over de investeringsselectie vormen een afspiegeling van deze ontwikkeling. De grootste verdienste ervan is o.i. dat zij niet blijven steken in min of meer technische beschouwingen — hoewel de methodieken ruimschoots aan hun trekken komen — maar uitzicht openen op ruimer opgezette benaderingen. Zo wordt in het derde hoofdstuk voorkeur uitgesproken voor een herformulering van het keuzecriterium, zoals dat in de kapitaalwaardemethode is belichaamd, door te beklemtonen dat bij het streven naar een maximale kapitaalwaarde tegelijkertijd aan een aantal nevenvoorwaarden (bottlenecks) moet zijn voldaan, waarvan de belangrijkste is de handhaving van het financiële evenwicht (tussen de in- en uitgaande geldstromen). Een uitvoerig, aan Albach ontleend voorbeeld illustreert deze gedachtengang; een daarop aansluitend commentaar laat zien in welke richting de verdere ontwikkelingen gaan.

Een onderwerp waaraan wij graag wat meer aandacht hadden zien besteed is de invloed van de onzekerheid. Hoewel zeker niet verwaarloosd, is hiervoor in verhouding toch wel weinig plaats ingeruimd.

De gehele, sterk vernieuwde bundel kunnen wij aan een ieder die in de financieringsproblematiek is geïnteresseerd — en vooral aan studerende — aanbevelen, niet in de laatste plaats ook om de heldere stijl waarin de beschouwingen zijn geschreven.

Drs. F. Krens

Stafford Beer: Cybernetica en Management. (Cybernetics and Management, vert. door Drs. A. Buitendam en Drs. N. Nordhorst). Agora bibliotheek. Agon Elsevier, Amsterdam 1968, 232 blz., f. 26,50.

Dit boek is ontstaan uit een aantal lezingen, die de auteur in 1957 op uitnodiging van de Koninklijke Zweedse Academie voor Technische Wetenschappen in Zweden heeft gehouden. Het boek is bedoeld als een inleiding in de cybernetica; getracht wordt uiteen te zetten wat cybernetica is en hoe deze relatief jonge wetenschap ontstaan is.

De schrijver richt zich primair tot een bepaalde groep, en wel tot de wetenschappelijk gevormde managers.

Het gaat erom dat deze zich de cybernetische ideeën eigen maken en met behulp hiervan een nieuwe visie ontwikkelen met betrekking tot het controleprobleem binnen hun organisaties. Vandaar dat men overal in het boek voorbeelden tegenkomt, die ontleend zijn aan de sfeer van het management.

Voor wat betreft de opbouw valt het boek, afgezien van het naschrift, uiteen in een viertal delen. In het eerste deel wordt de cybernetica omschreven als de wetenschap van communicatie en

controle. Het gaat om het zoeken naar een algemene controletheorie. Deze theorie wordt afgeleid van en toegepast op uiteenlopende gebieden als techniek, biologie, natuurkunde en sociologie. Nadat de cybernetische benadering is geplaatst in het algemene perspectief van de studie van systemen, wordt een aantal basisbegrippen en technieken behandeld. Aparte hoofdstukken worden gewijd aan de begrippen controle en terugkoppeling en aan de zgn. techniek van de zwarte doos. Dit eerste deel is echter, zeker voor hen die nog geen enkele kennis van de cybernetica hebben, moeilijk te volgen. Het inleidende boekje van Prof. Dr. S. T. Bok over cybernetica geeft een duidelijk overzicht van de voornaamste begrippen.

Nadat in Deel I de fundamentele ideeën en technieken zijn uiteengezet, wordt in deel II t/m IV een drietal aspecten van de cybernetische wetenschap geanalyseerd. Het gaat achtereenvolgens om de cybernetica als theoretische, als beschrijvende en als toegepaste wetenschap. In deel II wordt de *logische theorie* van de cybernetica naar voren gebracht; ontwikkelingen op het terrein van de logica worden op hun theoretische relevantie voor de cybernetica onderzocht.

In deel III komt het *descriptieve aspect* aan de orde. Deze descriptie richt zich op biologische en fysische systemen, vandaar de naam biofysica voor deze beschrijvende tak. Er wordt een overzicht gegeven van het werk dat hier reeds is verricht, bijv. op het experimentele terrein van het dierlijke aanpassingsgedrag, waarbij het mogelijk is gebleken dit gedrag statistisch te simuleren. Ook de ontwikkelingen op het terrein van de zgn. „leermachines” worden beschreven. Verder wordt het idee van de cybernetische machine als een intelligentieversterker uitgewerkt. Tot slot van dit deel wordt een schets voor een cybernetische fabriek gegeven. Het centrale probleem in dit hoofdstuk, en ook in het vooral bij dit hoofdstuk aansluitende naschrift, vormt de vraag naar het soort organische controlesysteem dat nodig is om de aanpassing van een industrieel concern aan zijn omgeving te bereiken, indien we dit concern door cybernetische ogen zien als analoog aan een levend organisme.

Een hiërarchisch controlesysteem van vier niveaus wordt besproken. Het eerste niveau van controle vindt plaats binnen de input- en outputkanalen zelf, het tweede op dat van de zelfstandige bedrijfsonderdelen; bij het

derde niveau komen we bij de bewuste controle van de gehele onderneming. Het vierde en laatste niveau is gericht op de selectie van mogelijke toekomst-situaties. De schrijver maakt in het naschrift ook een aantal opmerkingen over de manier waarop in veel ondernemingen computers worden gebruikt. Te weinig nog worden zij door de bedrijfsleiding ingeschakeld als controle-instrumenten. Ook gaat men bij de aanschaf van computers te veel uit van de bestaande organisatie en van de bestaande procedures, in plaats van dat de organisatie wordt aangepast aan de mogelijkheden van de computer. De schets van de cybernetische fabriek geeft op dit punt stimulerende ideeën.

Het vierde en laatste deel van het boek behandelt het aspect van de cybernetica als *toegepaste wetenschap*. Een aantal problemen wordt behandeld, waarmee men in de praktijk bij het construeren van cybernetische machines wordt geconfronteerd. Ik wijs hier slechts op ernstige beperkingen in reikwijdte en gedrag van cybernetische machines als gevolg van het gedwongen gebruik van starre niet aangepaste materialen bij de constructie.

Samenvattend zou ik het boek van Stafford Beer een veelzijdig en stimulerend boek willen noemen. Alleen verdient het aanbeveling om zich met behulp van een meer elementair boek eerst enige basiskennis op het gebied van de cybernetica eigen te maken.

Drs. J. M. W. Binneveld

Dr. G. Th. J. Delfgaauw: Inleiding tot de economische wetenschap. Deel I: Theorie van het proces der prijsvorming. Delwel, Wassenaar, tweede druk 1969, 459 blz., f. 29,50.

Deze tweede druk (de eerste van 1965 werd besproken door Prof. Dr. A. Heertje in ESB van 14 juli 1965) vertoont niet veel veranderingen t.o.v. de eerste. De tekst is enigszins bijgewerkt en tekortkomingen weggenomen, aldus de auteur in diens voorwoord.

Dr. H. Philipsen: Afwezigheid wegens ziekte. Een onderzoek naar oorzaken van verschillen in ziekteverzuim tussen 83 middelgrote bedrijven. Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde TNO. Wolters-Noordhoff, Groningen 1969, 261 blz., f. 28,50.

Elk bedrijf heeft een eigen patroon van afwezigheid wegens ziekte. Ook

factoren die tot het studieterrein van de sociale wetenschappen behoren, doen verschillen in ziekteverzuim tussen bedrijven ontstaan. Het zijn deze factoren die in deze studie worden onderzocht.

Uit het onderzoek blijkt dat het aantal ziekmeldingen o.a. het grootst is in bedrijven, waarin weinig delegatie van bevoegdheden plaatsvindt en de organisatievorm weinig kansen geeft op bevredigende menselijke verhoudingen.

Joseph W. McGuire: Ondernemen en beslissen. Een samenvatting van inzichten die een reeks van moderne wetenschappen biedt ten aanzien van het doel van het ondernemen en de handelwijze van ondernemers (Theories of Business. Vert. door Drs. A. J. Basoski / K. Basoski-Vérmeer). Markaboeken no. 105. Het Spectrum, Utrecht 1969, 325 blz., f. 8,50.

Een uiteenzetting over de verschillende ondernemers- en ondernemings-theorieën. De meeste aandacht krijgt de ontwikkeling in het economisch denken op dit punt. Daarnaast de besluitvormings-theorie en de spel-theorie, voorts inzichten vanuit de sociologie, psychologie en culturele antropologie.

Statistisch zakboek voor het Noorden des lands, 8e jaargang 1965. A. J. Osinga, Bolsward 1969, 159 blz., f. 4,50.

Dit boekje wordt jaarlijks samengesteld door de Economisch-Technologische Instituten van de drie noordelijke provincies. Deze editie geeft cijfers t/m 1968 over achtereenvolgens oppervlakte en bodem; bevolking; volksgezondheid, bejaardenzorg e.d.; volkshuisvesting en woningbouw; kerkelijke en politieke gezindte; onderwijs, vormings- en opbouwwerk; cultuur, ontspanning en recreatie; beroepsbevolking, werkloosheid; landbouw en visserij; nijverheid; handel; verkeer en vervoer; regionale rekeningen; inkomen en vermogen. Toegevoegd daaraan zijn dan nog gegevens per gemeente en per economisch-geografisch gebied.

W. Boeker: De techniek van het huurkoopbedrijf. Met een voorwoord van Dr. W. D. Voorthuysen. IDM, Amsterdam 1969, 140 blz., f. 9,75.

Dit boekje handelt over de techniek en de filosofie van het financieringsbedrijf.